

*Mladi za napredek Maribora 2019*  
*36. srečanje*

# *JUDJE V MARIBORU PRED 2. SVETOVNO VOJNO*

*Zgodovina*  
*Raziskovalna naloga*

Avtor: JAKOB ROZMAN

Mentor: NATALIJA CARMONA, BORIS HAJDINJAK

Šola: OŠ PREŽIHOVEGA VORANCA MARIBOR

Število točk: 164

Mesto: 2

Priznanje: zlato

*Maribor, februar 2019*



# ZAHVALA

*Zahvalil bi se mentorici, ki je bila tako vztrajna pri delu z menoj, da ni obupala, ko sem z nekaterimi stvarmi prehiteval in ji postavljaj ogromno vprašanj. Mislim, da je dober mentor kot starš, ko uči otroka kolesariti. Starš postavi otroka na kolo, mu pove, kam naj da noge in kako naj zavije, kako naj se ustavi,..., ko pa otrok to razume, se lahko vozi sam. In prav tako dober mentor usmeri učenca, mu poda napotke in potem, ko jih učenec razume, začne delati sam. Če zna to učenec izkoristiti, ga ne more nič več ustaviti pri tem, da napiše dobro raziskovalno nalogo.*

*In zdi se mi, da je prav to uspelo doseči moji mentorici.*

*Zahvalil bi se rad somentorju, ki je z svojimi izkušnjami in bogatim znanjem ob pravem času znal pomagati, mi povedati, kaj lahko popravim, da bom izboljšal zapis. Zdi se mi imenitno, da imaš pri temi, kot jo imam jaz nekoga, ki se s tem ukvarja že več let.*

*Veliko zahvalo pa izrekam predvsem gospe Lidiji Rosner, gospe Margareti Stern in gospodu Pavlu Lavriču,*

*ki so se zelo potrudili in pomagali nalogi dodati še dragocena pričevanja - intervjuje. Vem, da je bilo odgovoriti v slovenskem jeziku zelo težko, a so se vseeno potrudili in obogatili to raziskovalno nalogo.*

*Hvala pa bi rad rekel tudi vsem učencem, ki so me podpirali pri raziskovanju in sodelovali pri izvedbi učne ure po Mariboru.*

# KAZALO

---

|                                                          |    |
|----------------------------------------------------------|----|
| KAZALO.....                                              | 3  |
| KAZALO SLIK.....                                         | 4  |
| POVZETEK.....                                            | 5  |
| 1 UVOD .....                                             | 6  |
| 2 METODE DELA .....                                      | 7  |
| 3 JUDJE V MARIBORU V 20. IN 30. LETIH 20. STOLETJA.....  | 8  |
| 4 MARIBORSKE JUDOVSKÉ DRUŽINE IN POSAMEZNIKI.....        | 11 |
| 4.1 Klara Kukovec.....                                   | 12 |
| 4.2 Marko Rosner.....                                    | 14 |
| 4.3 Franz Mautner.....                                   | 16 |
| 4.4 Arnošt Kohnstein.....                                | 18 |
| 5 JUDJE V MARIBORU OB ZAČETKU DRUGE SVETOVNE VOJNE ..... | 19 |
| 6 PRAKTIČNI DEL.....                                     | 20 |
| 6.1 Priprava na učno uro.....                            | 21 |
| 6.2 Vprašalnik za ugotavljanje predznanja .....          | 22 |
| 6.3 Navodila za delo.....                                | 23 |
| 6.4 Zemljevid.....                                       | 24 |
| 6.5 Vprašanja med učno potjo.....                        | 26 |
| 6.6 Vprašalnik ob koncu učne poti.....                   | 27 |
| 6.7 Refleksija praktičnega dela .....                    | 28 |
| 7 INTERVJU .....                                         | 30 |
| 7.1 Vprašanja za intervju.....                           | 31 |
| 7.2 Margareta Stern.....                                 | 32 |
| 7.3 Lidija Rosner.....                                   | 36 |
| 7.4 Pavel Lavrič.....                                    | 41 |
| 7.5 Zaključki in moje misli o intervjujih.....           | 50 |
| 8 DRUŽBENA ODGVORNOST.....                               | 52 |
| 9 ZAKLJUČEK .....                                        | 53 |
| 10 LITERATURA IN VIRI.....                               | 55 |

## KAZALO SLIK

---

|                                                                        |    |
|------------------------------------------------------------------------|----|
| Slika 1: Rotary klub Maribor.....                                      | 11 |
| Slika 2: Erika/Arina Ausch/Auš.....                                    | 12 |
| Slika 3: Klara Kukovec v Ukrajini. ....                                | 13 |
| Slika 4: Klara Doktor (poročena Kukovec) kot študentka v Švici.....    | 13 |
| Slika 5: Marko Rosner z družino v Trstu leta 1996.....                 | 15 |
| Slika 6 Hčerka Makra Rosnerja Lidija Rosner. ....                      | 15 |
| Slika 7: Marko Rosner .....                                            | 15 |
| Slika 8: Članek ob 50. rojstnem dnevu Marka Rosnerja .....             | 16 |
| Slika 9: Tovarne Marka Rosnerja v Melju.....                           | 16 |
| Slika 10: Hiša na trgu svobode 6, kjer je živela družina Mautner. .... | 18 |
| Slika 11: Požar v Kohnsteinovi tovarni. ....                           | 18 |
| Slika 12: Avtorski učni pripomoček - zemljevid mesta Maribor.....      | 24 |
| Slika 13: Utrinki učne ure. ....                                       | 25 |

## POVZETEK

---

Judovska skupnost je v Mariboru pred 2. svetovno vojno predstavljala pomembno gospodarsko gonilno silo mesta. Judje so bili lastniki tovarn in obrtnih delavnic. V nalogi so predstavljene nekatere pomembne in zanimive družine in osebe, ki so pomembno oblikovali Maribor. Podatki iz literature so obogateni z intervjuji s še danes živečimi Judi, ki so v obravnavanem obdobju prebivali v Mariboru.

Naloga vključuje učno uro zgodovine, saj želim vrstnike seznaniti z nam nepoznanimi osebnostmi mesta Maribor. Pripravljena učna ura seznanja z lokalno zgodovino, zato sem prepričan, da bodo lahko učitelji zgodovine učni pripomoček uporabljali pri obogatitvi pouka zgodovine v 9. razredu ali izbirnega predmeta »Odkrivajmo preteklost mojega kraja«.

Ob začetku raziskovanja sem se seznanil z literaturo, na podlagi ožjega izbora bom poiskal vire v knjižnicah, na spletu in predvsem v Centru judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor.

# 1 UVOD

---

Po srednjeveškem izgonu se Judje v Maribor ponovno vrnejo v 19. in 20. stoletju. Mnogi med njimi so bili zelo aktivni na gospodarskem področju, zlasti v tekstilni industriji, kot lastniki tovarn ali vodstveni delavci v njih, večina Judov pa je pripadala srednjemu meščanskemu sloju. Obdobje med leti 1931 do 1939, so bila za Jude v Mariboru najuspešnejša. Takrat so Judje v Mariboru živeli predvsem kot lastniki ali najemniki v večjih stanovanjskih hišah. Veliko jih je delalo v tovarnah, nekateri pa so imeli v lasti celo svojo tovarno. Nekateri so si v Mariboru ustvarili družino, nekateri pa so v mesto že prišli z družinami. Kljub temu, da so bili v manjšini in daleč od svojega doma, so še vedno obhajali svoje obrede in praznovali pomembne praznike. Dečki so v večini obiskovali deške osnovne šole.

Njihovi izdelki so vedno veljali za kakovostne. Judje so imeli pomembno vlogo pri razvoju mesta, na primer tovarnar Mautner, zdravnica Klara Kukovec in še mnogi drugi. Ti ljudje so postavili Maribor na evropski zemljevid in Maribor je postal pomembno tržno mesto. Judje so bili pomemben člen mestnega življenja, vendar je za njih prišlo tudi obdobje preganjanja. Jude so silili, da se selijo in jih začeli preganjati. Judje so iz Maribora morali bežati tudi na ilegalne načine, mnogi tihotapci pa so služili denar s tem, da so tihotapili Jude čez mejo. Ob začetku 2. svetovne vojne je bila v Mariboru le še peščica Judov.

Za lažje raziskovanje sem si zastavil naslednja cilja:

**Cilj 1:** pridobiti znanje o judovski skupnosti v Mariboru pred 2. svetovno vojno,

**Cilj 2:** novo pridobljeno znanje deliti z vrstniki in pripraviti učno uro, ki bo uporabna tudi učiteljem.

## 2 METODE DELA

---

Pri delu sem uporabil različne metode dela. Najprej sem se lotil **zbiranja literature**. Vir podatkov so bili poleg literature, ki sem si jo lahko sposodil v mariborski sinagogi in knjižnicah ter na internetu, tudi še živeči mariborski Judi: g. Pavel Lavrič iz New Yorka, ga. Lidija Rosner iz Novare v Italiji in ga. Margareta Stern, roj. Hirsch, iz Londona. Z njimi sem s posredovanjem Sinagoge Maribor izvedel preko elektronske pošte **strukturirane intervjuje**.

Učence 8. razredov sem vključil v **izvedbo praktične ure**. Za dobro izvedeno učno pot sem se na samo uro pripravil z učno pripravo, kjer sem natančno opredelil in predvidel potek. Z izvedbo učne ure sem se postavil v vlogo učitelja in usmerjevalca.

### 3 JUDJE V MARIBORU V 20. IN 30. LETIH 20. STOLETJA

---

Prvi popis prebivalstva je v novi jugoslovanski državi bil izveden leta 1921. Popis je bil izveden po vzoru Habsburške monarhije, kar pomeni, da je bilo popisano prisotno in ne zgolj stalno prebivalstvo. Judovsko prebivalstvo je v podatkih prikazano le v kategoriji verske pripadnosti, torej lahko sklepamo, da jugoslovanske oblasti niso priznavale judovske narodnosti. Leta 1910, ob izvedenem zadnjem popisu prebivalstva, je na območju današnje Slovenije prebivalo več kot 1350 Judov, leta 1921 pa 936, kar kaže na večji upad v obdobju 10 let. V Mariboru je bilo leta 1921, 64 Judov.<sup>1</sup> Iz literature lahko ugotovimo, da se je število Judov v Mariboru z leti večalo, tako je bilo leta 1931 v mestu 94 Judov. Ponoven upad števila Judov v Mariboru je zabeležen leta 1937 na 86. Ugotovimo lahko tudi, da je z uporabo rasnega kriterija<sup>2</sup> leta 1937 v Mariboru večje število Judov, po nepopolnih raziskavah najmanj 113 oseb.<sup>3</sup>

Po kraju rojstva lahko Jude živeče v Mariboru leta 1937 razdelimo na tri skupine: rojene v Mariboru ali slovenskem delu Štajerske, rojene v sosednjih deželah (Kranjska, Hrvaška, Prekmurje, avstrijski del Štajerske) in rojene v bolj oddaljenih deželah, ki so predstavljali 50% vseh, in so bili tako najštevilčnejši.<sup>4</sup> Naseljevali so predvsem manjša, poceni stanovanja. Prvih nekaj let je bilo težkih, saj je bilo v tistih časih zelo težko dobiti službo, se ustaliti. Šele leta 1925 lahko ponovno zasledimo zagon nekdanjih judovskih obratov in obrtnih delavnic. Tako so iznajdljivi posamezniki povečali dobiček in do leta 1930 je večina Judov prebivala v večjih stanovanjih ali stanovanjskih hišah v Mariboru. Judje so vse od borznega zloma leta 1931 do leta 1938 pomembno prispevali k rasti Maribora. V mesto so pripeljali svojo kulturo in običaje ter se dokazali za spoštovanja vredne ljudi.<sup>5</sup>

---

<sup>1</sup> Toš, M. (2012) Judje na Štajerskem do druge svetovne vojne. Šumi, I. in Starman, H. (ur.), Slovenski Judje, zgodovina in holokavst I. Maribor: Center judovske kulturne dediščine Sinagoga, str. 29-48.

<sup>2</sup> Rasni kriterij je bil način, s kater so ljudje Jude ločili od ostalih. Tisti, ki so se rodili staršema Judovskega porekla, so bili označeni kot Judje.

<sup>3</sup> Hajdinjak, B. (2012). Holokavst med Jadranskim in Balkanskim morjem. Družini Singer in Kohnstein iz Maribora (dalje Holokavst med Jadranskim in Balkanskim morjem). V Šumi, I. in Starman, H. (Ur.) Slovenski Judje: Zgodovina in Holokavst. Maribor: Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, str. 143-158.

<sup>4</sup> Prav tam, str. 145.

<sup>5</sup> Gradivo B. Hajdnjaka. Od Iserlajna do Rosnerja – judovska dediščina Maribora.

Od leta 1933 dalje je Jugoslovanska vlada sprejela veliko število Judov. Brez večjih težav so dobili državljanstvo, službo in takrat se je vse zdelo lepo in prav. Povečano število prebivalstva je državo pripeljalo do roba njenih materialnih in finančnih zmožnosti. Kar pomeni, da je bilo posledično treba ob množičnem prihajanju Judov urediti več delovnih mest in pospešiti proizvodnjo živil. Zato je začela država sama od leta 1938 pritiskati na judovske skupnosti ter jih siliti k temu, da zapustijo državo. Leta 1940 je država pokazala, da misli resno, ko je sledila prepoved opravljanja določenih poklicev za posameznike, označene kot Jude.

Med leti 1931 in 1941 so še lahko legalno zapustili državo, če pa so se nekateri obotavljali, pa je sledilo zaprtje nekaterih drugih mej in so se tako morali vrniti nazaj. Judovske organizacije so, če je bilo treba, Jude iz države spravljale tudi ilegalno, v druge organizacije v tujini. Jugoslavijo je tako prešlo okoli 55.000 Judov.<sup>6</sup>

Mariborski Judje so se hoteli zaščititi pasivno in aktivno. Nekateri so uradno izstopili iz judovske vere, nekateri so poslovanili svoj priimek, spet drugi so se preselili v ZDA. Med tistimi, ki so se želeli zaščititi aktivno je bil g. Marko Rosner. Pomagal je številnim judovskim beguncem pri ilegalnem prečkanju meje. Na lastne stroške je zanje v Mariboru organiziral sprejem in če je bilo potrebno namestitvev. Nato jih je dal odpeljati v Zagreb, kjer je za njih poskrbel Odbor za pomoč judovskim beguncem.<sup>7</sup>

Obdobje pred 2. svetovno vojno je bilo najhujše v zgodovini Judov v Mariboru. Zaradi grozних obtožb pomembnih avstrijskih politikov so ljudje izgubili zaupanje v Jude. Vedno težje jim je bilo dobiti službo. Bili so osovraženi na vse možne načine, ljudje so se o njih pogovarjali kot o ničvrednih, pojavile so se tudi mnoge pripombe na njihovo kulturo in običaje. Nemškimi in Avstrijskim voditeljem ni bilo všeč, kako so Judje postavljali svoje kulturne centre, sinagoge. Zdelo se jim je neverjetno, da so Judje želeli prinesiti svojo kulturo v Evropo. Tako je bilo do začetka 2. svetovne vojne po Evropi postavljenih kar 23 glavnih koncentracijskih taborišč. Nemški in Avstrijski jurišniki so hodili po celotni Evropi in podirali Judovske šole, sinagoge in zbirne centre. Hodili so po domovih in prisilili predvsem očete, da so jih odpeljali v taborišča. Mnogi so v taboriščih umrli, tisti, ki pa so preživel, so ostali brez telesne

---

<sup>6</sup> Kuzmič, F. (2016) Judje so si pred nacizmom življenje poskušali reševati na različne načine. V Podberšek, R. in Bedrač, M. (Ur.), Slovenski Judje, zgodovina in holokavst. V Maribor: Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, str. 40-41.

<sup>7</sup> Holokavst med Jadranskim in Balkanskim morjem, str. 163-164.

maščobe, bili so podhranjeni in nemočni. Meščane je bilo preveč strah nemške oblasti, da bi se uprli in tako so lahko Nemci po mili volji ropali družine in strli srca otrokom in ženam. Število vdov se je povečalo, otroci pa so že pri 12 letih postali glava družine, saj očeta ni bilo. Mnogi Judje so bežali in se nenehno premikali po Evropi. Najraje so bežali v Rusijo ali Grčijo, saj še nista bili pod vplivom Nemcev. Najsrečnejši so bežali čez Atlantik, a je bila pot dolga in naporna, prav tako pa tudi ne poceni. Tiste, ki so jih Nemci našli ob bežanju, so pogosto umorili na licu mesta. Zgodovina Judov je tragična. Neverjetno je to, kaj vse se je dogajalo v času med vojnami.<sup>8</sup>

Po napadu na Jugoslavijo, 6. aprila 1941, se je preganjanje Judov razširilo tudi v Mariboru. Preganjanje Judov v Mariboru je v primerjavi z drugimi okupiranimi evropskimi državami manj radikalno. Postopki, ki jih je nemški okupator uporabljal, so bili enaki tistim, ki so prizadeli politično in rasno neustrezno ocenjene Slovence na Spodnjem Štajerskem in Gorenjskem.<sup>9</sup> Kljub temu je potrebno na tem mestu poudariti, da dejanja niso dopustna in so v nasprotju s človekovimi pravicami.

---

<sup>8</sup> Lamprecht, G. (2016). Uničenje judovske skupnosti na avstrijskem Štajerskem. V Podbrešič, R. in Bedrač, M. (Ur.) Slovenski Judje: Zgodovina in holokavst V. Maribor: Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, str.30-40.

<sup>9</sup> Holokavst med Jadranskim in Balkanskim morjem, str. 165.

## 4 MARIBORSKE JUDOVSKÉ DRUŽINE IN POSAMEZNIKI

Zgodovino Maribora so pomembno oblikovali plemeniti Judje, ki so v času med 1. in 2. svetovno vojno pomagali našemu mestu, da se je razvilo v takšno, kot je danes. Za judovsko skupnost pred 2. svetovno vojno se je uveljavil stereotip o bogatih Judih, kar pa ni držalo. Večina mariborskih Judov je pripadala srednjemu meščanskemu sloju, bilo je tudi nekaj bogatih in nekaj jih je pripadalo tudi nižjemu, delavskemu sloju.<sup>10</sup>

Dokaz demografske raznolikosti mariborskih Judov pred 2. svetovno vojno potrjuje podatek, da je bilo v šolskem letu 1936/37 najmanj 10 Judov v mariborskih ljudskih šolah, in najmanj 12 na mariborski klasični in realni gimnaziji. Zaradi številčnosti judovskih šolarjev v Mariboru je zanje od leta 1929 potekal verouk, ki ga je poučeval zadnji mariborski rabin, dr. Lazar Roth.<sup>11</sup>

Aktivna udeležba mariborskih Judov v družbenem življenju se kaže tudi skozi članstvo v 1. slovenskem športnem klubu Maribor. Klub je deloval med leti 1919-41, danes imenovan klub Branik. Člana omenjenega kluba sta bila Erika/Arina Ausch/Auš in Jakov/Jakob Mandil. Mariborska podjetnika Josip Rosenberg in Marko Rosner sta bila člana Rotary kluba Maribor, ki je deloval med leti 1930-41, iz tega podatka lahko sklepamo, da so bili Judje tudi dobrodelni.<sup>12</sup>



Slika 1: Rotary klub Maribor.

<sup>10</sup> Prav tam, str. 145.

<sup>11</sup> Prav tam, str. 146.

<sup>12</sup> Prav tam, str. 146.



*Slika 2: Erika/Arina Ausch/Auš.*

Močno so bili prisotni tudi na gospodarskem področju. V lasti so imeli vrsto podjetij, ali pa so jih vodili. Predvsem to velja za tekstilno industrijo, to so bili Marko Rosner in njegov nečak Isidor/Izidor Ohrenstein ter vodstveni delavci ali strokovnjaki, kot sta bila Ivan/Jovan Berger ter tkalski mojster Robert Schacherl/Šaherl.<sup>13</sup> Da so bili Judje uspešni podjetniki in vlagatelji v mariborska podjetja, lahko zasledimo tudi v drugi literaturi. Antoša Leskovec zapiše, da so v velika podjetja vlagali češkoslovaški državljani nemškega rodu in Judje. Na žalost pa se s širjenjem nacizma umaknejo s svojimi podjetji proti jugu države v Beograd.<sup>14</sup>

#### 4.1 KLARA KUKOVEC

V Mariboru je delovala in živela tudi Kaja Lea Doktor/Klara Kukovec,<sup>15</sup> ki je bila rojena v Ukrajini in je bila edina zaposlena Judinja. V Mariboru je pričela delati decembra 1918 in je bila še leta 1925 edina mariborska zdravnica.<sup>16</sup>

---

<sup>13</sup> Prav tam, str. 147.

<sup>14</sup> Maribor skozi stoletja. Razprave 1. Maribor: Založba Obzorja, str. 369.

<sup>15</sup> Rodila se je 12. julija leta 1883 v Hersonu v Ukrajini. Bila je iz premožne Judovske družine. Gimnazijo je končala leta 1900 v Ukrajini. Študij je opravila v Ženevi. Ker je oče več ni mogel financirati, jo je poklical domov. Ker pa je bila odločena, da bo dokončala študij je hodila po različnih mestih po Evropi in ob študiju delal tudi kot pomočnica pri različnih doktorjih. Če je bilo treba, je opravljala tudi nočne izmene. *Studia Historica Slovenica*, letnik 13, št. 2-3, str. 673-698.

<sup>16</sup> Holokavst med Jadranskim in Balkanskim morjem, str. 145.

Po koncu 1. svetovne vojne se je družina Kukovec naselila v Mariboru. Klara je oktobra 1919 na Gosposki ulici 2 odprla privatno ordinacijo za ženske in otroške bolezni. Sinova Vlado in Robert sta obiskovala mariborsko klasično gimnazijo. Bila je edina ženska zdravnica v mestu. Od 28. decembra 1918 do 3. oktobra 1919 je bila Klara Kukovec v vojaški bolnišnici v Mariboru (Melje), v kateri je vodila III. oddelek za notranje bolezni. Sodelovala je tudi v Zdravniškem društvu Maribor, v katerem je bila leta 1932 izglasovana za odbornico. Družina Kukovec je ob začetku 2. Svetovne vojne zaradi Klarinega rasnega porekla bila prisiljena zapustiti Maribor.<sup>17</sup>



*Slika 3: Klara Kukovec v Ukrajini.*



*Slika 4: Klara Doktor (poročena Kukovec) kot študentka v Švici.*

<sup>17</sup> Horvat, M. (2013). V svojem življenju sem mnogo poskušala in do zdaj še vedno svoj cilj dosegla. »Klara Kukovec (1883-1979), prva zdravica v Trsu in Mariboru in njen mož Janko Kukovec (1883-1968), predsednik Ljudske univerze v Mariboru. *Studia Historica Slovenica*, letnik 13, št. 2-3, str. 673-698.

## 4.2 MARKO ROSNER

Marko Rosner<sup>18</sup> je bil rojen leta 1888 v Romuniji. Od leta 1905 je živel v Mariboru na naslovu Nagystraße 15 (Ulica kneza Koclja). V mesto se je preselil zaradi starejšega brata, Josefa/Josipa Rosnerja, ki je leta 1910 ustanovil podjetje za trgovino z mešanim blagom Josef Rosner. Marko je leta 1914 ustanovil trgovino z blagom Markus Rosner na Gosposki ulici 58 (danes Tyrševa 26). Leta 1915 je zaradi vpoklica podjetje prenehalo delovati. Nato pa je 1919 ustanovil podjetje imenovano Manufaktura Marko Rosner, na Nagyevi ulici 7, nato pa na Slovenski ulici 13 (oziroma Gosposka ulica 31). Z družino je stanoval na Tattenbachvi 17 (Ulica kneza Koclja). Leta 1927 je z družabniki ustanovil podjetje Maros, tvornica za obleke, s sedežem na Ruški cesti 45 in leta 1932, z mariborskim Judom Viljemom/Vilkom Loebloom/Löblom je ustanovil podjetji Jugotekstil in Jugosvila v Melju. Bil je samostojen lastnik podjetja Tekstilna tvornica Marko Rosner. Imej je posebno skrb za svoje delavce, kar pove dejstvo, da je v svoji tovarni uredil tudi park in bazen, namenjen rekreaciji uslužbencev. Prav tako je bil pogosto dobrotnik revnih dijakov, podeželskih otrok, gasilcev, revnih sokoličev in sokoličic, mariborske bolnišnice, ...<sup>19</sup> O njegovi dobroti pričajo tudi v članku časnika Večernik, kjer je bilo zapisano: »Ob priliki svoje 50-letnice je ustanovil za svoje podjetje delavski fond in vanj prispeval začetno vsoto 100.000 din. Ob 20-letnici Jugoslavije je pa pokloni Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani kot njen prvi meceni 100.000 din. Njegova dejanja zaslužijo popolno priznanje ter želimo njegovim podjetjem nadaljnji uspešni razvoj.«<sup>20</sup>

---

<sup>18</sup> Marko se je rodil leta 1888. Leta 1920 se je poročil z Charlote/Šarloto Rosner. Imela sta 2 otroke, oba rojena v Mariboru: Sina Karla in hčerko Lidijo Rosner. Prvo pisarniško poslopje v Mariboru je imel v Melju. Z družino so več let živeli v vili z vrtom na Kopitarjevi ulici 11 v Mariboru, danes pa tam stoji blok, saj so vilo porušili. Gradivo B. Hajdinjaka. Od Iserlajna do Rosnerja – judovska dediščina Maribora.

<sup>19</sup> Holokavst med Jadranskim in Balkanskim morjem, str. 149-150.

<sup>20</sup> Gradivo B. Hajdinjaka. Od Iserlajna do Rosnerja – judovska dediščina Maribora.



*Slika 5: Marko Rosner z družino v Trstu leta 1996.*



*Slika 6 Hčerka Makra Rosnerja Lidija Rosner.*



*Slika 7: Marko Rosner*

## Tekstilne tvornice „Jugosvila in „Jugotekstil“ Maribor

Podjetja je ustanovil leta 1932 gospod Marko Rosner, prejšnji veletrgovec z manufakturo, ki se že nad 33 let udeležuje v tej stroki v našem mestu. Tvor-nice so bile v letih 1933.—1934 znatno povečane in izgrajene v veliko moderno podjetje, ki zaposluje skupno okroglo 1000 delavcev. Delavstvo je narodno za-vedno. Tvor-nice so najmodernejšje opremljene, posebno paznjo pa zasluži-higijonske naprave, ki štejejo po mnenju oblasti in strokovnjakov med najpopol-nejše v državi.

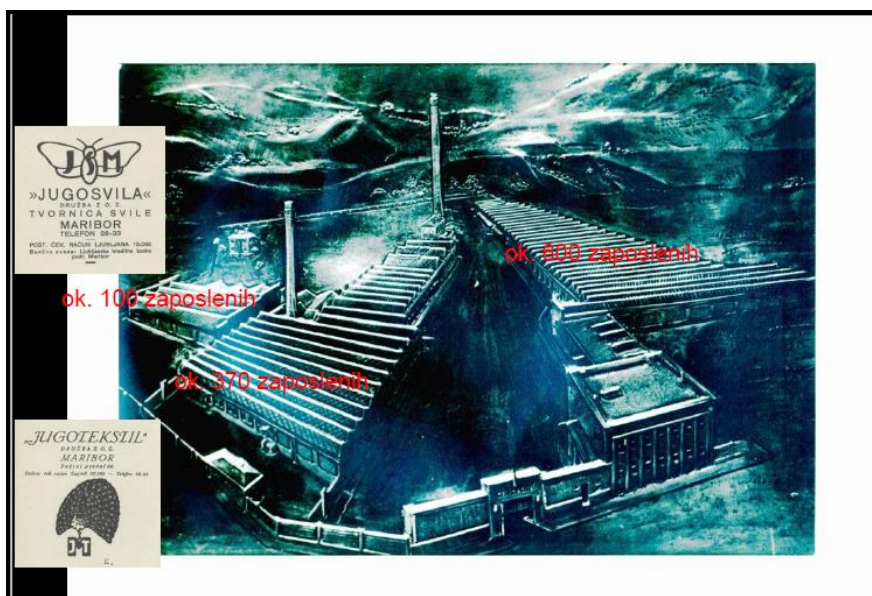
Proizvodni program podjetja je po mnogoštevihnosti! artiklov nedvomno edinstven v vsej državi in obsega izde-lavo tkanin iz čiste svile, umetne svile, bombaža in umetnih surovin, kakor tudi svileni tisk. Počenši od najcenejših vrst in to: oksford, celfir, flaneli, platna, molli-no, nadalje fini popelili za srajce, hlače-vina in najfinjše vrste damsko modno blago in to gladke tkanine in komplicir-a-

na Jacquard-biaga, kratka vsakovrstne tkanine za vsak okus, v vseh stopnjah cen in za vse sloje prebivalstva. Prodaja je razpredena po vsej državi.

Lastnik podjetij, gospod Marko Ros-ner zasluži nedeljeno priznanje kot pod-pornik vseh narodnih, kulturnih in hu-manih društev. V časih velike stagnacije je bila njegova skrb, da brez prekinitve in v polnem obsegu zaposli svoje delav-stvo in tako je slednje, čisto in vkljub velikim težkočam in denarnim žrtvam obvaroval pred brezposelnostjo.

Ob priliki svoje 50-letnice je ustanovil za svoje podjetje delavski fond in vanj prispeval začetno svoto 100.000 din. Ob 20-letnici Jugoslavije je pa poklonil Slo-venski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani kot njen prvi mecen 100.000 din. Njegova dejanja zasluži jo popolno priznanje ter želimo njegovim podjetjem nadaljnji uspešni razvoj.

Silka 8: Članek ob 50. rojstnem dnevu Marka Rosnerja



Slika 9: Tovarne Marka Rosnerja v Melju.

### 4.3 FRANZ MAUTNER

Leta 1931 se je v Maribor preselil Judovski podjetnik Franz Mautner<sup>21</sup>. V Mariboru je živel med obema vojnama. Z družino se je v Maribor preselil 5. februarja 1931. Vse

<sup>21</sup> Franz Mautner je bil rojen 28. aprila 1895 na Dunaju. Rodil se je staršema Olgi, rojeni Heller in očetu Gottlieb. Imel je tudi tri sestre Trude, Edith in Liese. V 20. ih letih prejšnjega stoletja, ko je živel v Pragi, je bil zaposlen v češki Zadrúžni banki kot tekstilni disponent oziroma referent, bil je tudi industrialec in poslovnež. Poročen je bil z Mario Neuman. 30. marca 1925 se jim je rodil sin Heinrich Georg. Do leta 1938 je Franz imel avstrijsko državljanstvo. Po anšlusu Avstrije je postal nemški državljan, žena in sin pa sta to postala po maju 1939. Mautner in njegova družina so večkrat zaprosili

do odhoda iz mesta leta 1941, je s svojo družino živel na Trgu svobode 6. Bil je uspešen podjetnik, on in njegova družina so dobili tudi jugoslovansko državljanstvo.<sup>22</sup> Pred 1. svetovno vojno v Mariboru ni bilo industrije, v času med obema vojnoma pa se je to spremenilo. Nastalo je 11 tekstilnih tovarn, v katerih je leta 1938 delalo več kot 6.000 delavcev. Tukaj pa se v zgodbo vključi g. Mautner. V času, ko je živel še v Pragi in delal v tekstilni tovarni, se je povezal z sinovi Gustava Deutscha. Z njimi je navezal poslovne stike in leta 1930 skupaj z njimi postal solastnik družbe Mariborska tekstilna tvornica. Od takrat, pa vse do njegova odhoda iz Maribora, je v tovarne privabljal delavce, Maribor je postal pomemben, kar se tiče trgovanja. V tekstilnih tovarnah v Mariboru je delalo kar 36,7 odstotka vseh tekstilnih delavcev v Sloveniji. Franz Mautner pa je s svojo odločnostjo dolgo vodil večino tovarn in postavil Maribor na zemljevid pomembnih Evropskih tržnih mest. Franz Mautner je bil tudi solastnik Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner, d. d., in sicer Predilnice Litija ter Tkalnice in tiskarne Sv. Pavel pri Preboldu.<sup>23</sup>

8. aprila 1941, so prve nemške vojaške enote prodrle v Maribor. Že naslednji dan so po Mariboru visele nemške zastave. Odstranjeni so morali biti vsi slovenski napisi. 10. aprila 1941, je družina Mautner že bila na poti v Ameriko. Judovsko premoženje je veljalo za sovražno ljudstvu in državi, zato so ga Nemci v celoti zaplenili. Mariborska tekstilna tvornica je bila zaplenjena in je postala last Urada za utrjevanje nemštva.<sup>24</sup>

---

za pridobitev jugoslovanskega državljanstva, vendar je njihove prošnje Ministrstvo za notranje zadeve v Beogradu vsakokrat zavrnilo.

Mirnik, R. (2014) Judovski podjetnik Franz Mautner (dalje Judovski podjetnik Mautner). V Lešnik, N. in Toš (ur.), M. Slovenski Judje: Zgodovina in Holokavst III. Maribor: Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, str. 13-41.

<sup>22</sup> 16. oktobra 1939 je bilo družini podeljeno jugoslovansko državljanstvo. Judovski podjetnik Mautner, str. 25-26.

<sup>23</sup> Judovski podjetnik Mautner, str. 13-41.

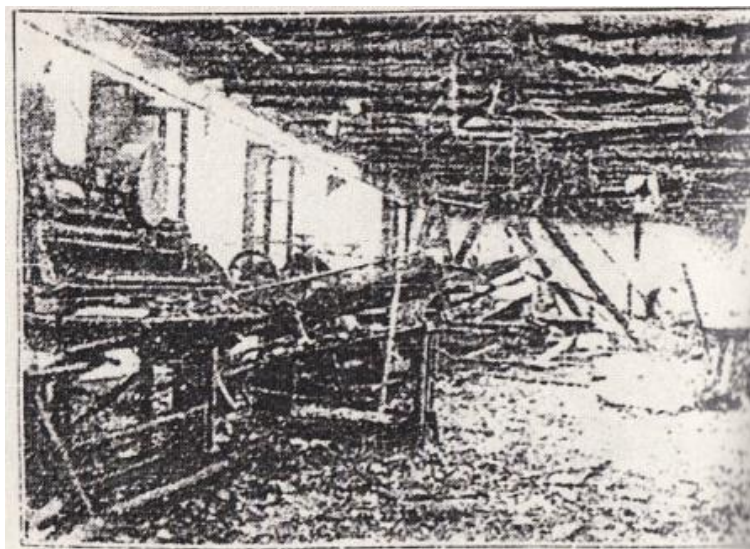
<sup>24</sup> Prav tam, str. 31.



Slika 10: Hiša na trgu svobode 6, kjer je živel družina Mautner.

#### 4.4 ARNOŠT KOHNSTEIN

Arnošt Kohnstein, rojen leta 1888 na Moravskem, se je v Maribor preselil leta 1912. V mesto je prišel kot usnjarski tehnik, na povabilo Wilhelma/Viljema Freunda, lastnika tovarne usnja v Melju. Poročen je bil z Olgo Singer, v zakonu so se jima rodili štirje otroci. Otroci so v letih 1926-1930 obiskovali kar tri ljudske šole. Arnošt je leta 1926 ustanovil lastno usnjarsko tovarno v stavbi na Nasipni ulici 29, ki je leta 1930 pogorela. Družina je v letih 1928-31 stanovala na Trgu Kralja Petra 1 (danes Trg revolucije 1), nato v Tattenbachovi ulici 2. Arnošt ni bil lastnik teh stanovanj, kar priča o tem, da niso bili zelo premožni. Pred letom 1938 je bil tudi najemnik trgovin na Aleksandrovi cesti 39 (Partizanska cesta), Vetrinjski ulici 20 in Koroški cesti 6.<sup>25</sup>



Slika 11: Požar v Kohnsteinovi tovarni.

<sup>25</sup> Holokavst med Jadranskim in Balkanskim morjem, str. 155-157.

## 5 JUDJE V MARIBORU OB ZAČETKU DRUGE SVETOVNE VOJNE

---

Ker so se razmere v Jugoslaviji močno poslabšale in so bili Judje vedno bolj osovraženi, so se v letih med 1938 in 1941 začele reševalne akcije za reševanje Judov iz slovenskega ozemlja. Jude so tisti, ki so sodelovali pri teh akcijah in čez mejo spravljali tudi ilegalno, če je bilo treba.

Murska Sobota, Ljubljana in Maribor so bila pomembna mesta pri reševanju Judov. Maribor je odigral pomembno vlogo pri tihotapljenju avstrijskih in nemških Judov čez avstrijsko-jugoslovansko mejo. Veliko vlogo je imel znan tihotapec Josef Schleich, ki je služil denar s tihotapljenjem. Bil je skrivnostna oseba, a je bil dober pri svojem delu in je pri tem dobro zaslužil, saj so mu ljudje plačali ogromno denarja za to, da je njih in njihovo družino spravil na varno. Pred tihotapstvom se je ukvarjal s trgovanjem z živili ter prodajo na črnem trgu. Ker se njegovo uspešno delovanje ni nehalo, so se nekatere judovske organizacije začele obračati nanj. Od 1. septembra leta 1939 je služil od 500 do 1000 RM<sup>26</sup> na osebo. Plačan je bil šele, ko so tisti, ki jih je tihotapil varno prispeli v tujo Judovsko organizacijo in sporočili, da so varno prišli na cilj.<sup>27</sup>

Josef Schleich je imel točno določeno pot, po kateri je Jude peljal čez mejo. Imel je več postojank, na kateri je po navadi pobral še več ljudi. Ti so morali imeti ustrezen potni list in potrdilo davčne neoporečnosti. Najprej je pot vodila pri Minihof- Liebauu, kasneje pa čez Ivnik, prelaz nad Radljami ob Dravi. Pomembna postojanka je bila Maribor, končna postaja pa v glavnem Zagreb. V vsaki postojanki so imeli Judje postavljen zbirni center, kjer so se Judje zbirali ter od tam odhajali z skupinami Josefa Schleicha. V Mariboru je bil vodja podružnice podjetnik in tovarnar Willi Rossmann- Jud. Ustanovil je organizacijo, podobni Zagrebški HICEM, ki je pomagala Judom, ki so bili preganjani iz Nemčije. Finančno pomoč STA nudili predvsem Amerika in tudi Avstralija.<sup>28</sup>

---

<sup>26</sup> RM je kratica za takratno Nemško "Reich-Marko", ki je bila valuta, takrat uporabljana tudi na ozemlju Slovenije.

<sup>27</sup> Toš, M. (2013) Reševanje Judov preko Maribora v letih 1939-1941 in slovenski pravičnik Uroš Žun. V Lešnik, N in Toš, M. (ur.), Slovenski Judje: zgodovina in holokavst II. Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, str.96.

<sup>28</sup> Toš, M. (2013) Reševanje Judov preko Maribora v letih 1939-1941 in slovenski pravičnik Uroš Žun. V Lešnik, N in Toš, M. (ur.), Slovenski Judje: zgodovina in holokavst II. Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor, str. 94-96.

## 6 PRAKTIČNI DEL

---

Dodana vrednost raziskovalne naloge je ta, da svoje pridobljeno znanje podelim tudi s svojimi vrstniki. V okviru naloge sem pripravil učno pot po mestu Maribor, skozi katero bodo učenci spoznali del preteklosti našega mesta.

Na delovno soboto je osem učencev 8. razredov sodelovalo pri učni uri. Delo je potekalo v učilnici in na terenu. Obe skupini sta imeli spremljevalca, ki sta nadzorovala in pri delu nista pomagala učencem.

## 6.1 PRIPRAVA NA UČNO URO

| DEJAVNOSTI UČITELJA                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     | DEJAVNOSTI UČENCA                                                                                                                                                                                                                                            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>UVODNA MOTIVACIJA – preverjanje predznanja</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <i>Učencem razdelim vprašalnike, s pomočjo katerih bom preveril njihovo predznanje o Judih in o njihovem pomenu za mesto Maribor.</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | <i>Učenci samostojno rešijo pripravljene delovne liste. Izpolnjene vrnejo.</i>                                                                                                                                                                               |
| <i>POTEK UČNE URE</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <ol style="list-style-type: none"> <li>1. <i>Učence razdelim v dve skupini po 4 učence.</i></li> <li>2. <i>Ogled kratkega filma.<sup>29</sup> Učenci prejmejo navodilo, da si ob ogledu filma poskusijo čim več zapomniti. Lahko si tudi kakšen podatek zapišejo.</i></li> <li>3. <i>Podam navodila, da naj poti sodelujejo in upoštevajo cestno-prometna pravila. Predstavim jim, kako bo potekalo njihovo delo.</i><br/><br/><i>Učenci prejmejo gradivo s pomočjo katerega bodo spoznavali mesto Maribor skozi oči judovske skupnosti.</i></li> </ol> | <p><i>Vsaka skupina si določi vodjo.</i></p> <p><i>Ogled kratkega filmčka, ki si ga poskušajo čim boljše zapomniti.</i></p> <p><i>Poslušajo in si ogledajo gradivo. Če jim potek dela ni dovolj nazorno predstavljen, vprašajo za dodatna pojasnila.</i></p> |
| <i>EVALVACIJA IN POVRATNA INFORMACIJA</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                              |
| <i>Učencem razdelim vprašalnike, s pomočjo katerih bom ugotovil, kako jim je spoznavanje judovske zgodovine v mestu Maribor bilo všeč.</i>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | <i>Učenci samostojno rešujejo pripravljen vprašalnik.</i>                                                                                                                                                                                                    |

<sup>29</sup> Film sem pridobil na spletni strani Sinagoge. Govori o življenju Klare Kukovec.

## 6.2 VPRAŠALNIK ZA UGOTAVLJANJE PREDZNANJA

*Hvala, da si se mi pridružil/a pri današnjem dnevu. Upam, da se veliko naučiš in da boš danes užival/a.*

*Preden začnemo, te prosim, da odgovoriš na nekaj vprašanj. Ne pozabi, da je tu pomembno tvoje mnenje in da pravih in nepravilnih odgovorov ni! Preveril bi rad le vaše predzadnje in splošno razgledanost. Hvala!*

1. Zapiši vse kar veš o Judih.

---

---

2. Ali poznaš kakšen kulturni spomenik ali zgradbo, trg v našem mestu Maribor, ki spada pod okrilje judovske kulturne dediščine?

---

3. Zakaj so se po tvojem mnenju Judje pred 1. svetovno vojno Judje množično selili v Maribor?

---

4. Ali poznaš kakšnega mariborskega Juda, ki je pomembno vplival na gospodarsko ali družbeno življenje Maribora, pred 2. svetovno vojno?

---

5. V 20. stoletju so nekateri Evropejci z Judi ravnali na nepravilne načine. Veliko je bilo rasnih pripomb, prav tako pa je prišlo do izločevanja iz družbe. Kaj ti meniš o tem? Kaj bi ti naredil, če bi bil tvoj dober prijatelj v šoli Jud. Ali bi ga tvoji ostali prijatelji prezirali zaradi tega, kakšen je. Bi se postavil na njegovo stran in tvegala ugled pri vseh ostalih prijateljih ali bi raje stopil k večini in odrinil stran njega?

---

### 6.3 NAVODILA ZA DELO

#### **UČNA POT PO MARIBORU – JUDJE V MARIBORU PRED 2. SVETOVNO VOJNO NAVODILA ZA DELO V SKUPINI**

**2. 2. 2019**

##### **1. NALOGA – ogled videoposnetka**

*V skupini določite vodjo. Vodja naj bo nekdo, ki bo znal organizirati člane in voditi pot. Zapišite ime vodje: \_\_\_\_\_*

*Po ogledu videoposnetka se v skupini o njem pogovorite. Na kratko si zapišite ključne podatke iz posnetka. V pomoč so vam naslednja vprašanja: Kaj vse ste si zapomnili? Kaj vam je bilo v videoposnetku všeč? Vas je kaj navdušilo? (5-10 minut)*

##### **2. NALOGA – podrobnejša navodila**

*Prejeli ste zemljevid lokacij, ki jih morate obiskati. Na vsaki lokaciji vam bo vodja zastavil 3 vprašanja, ki se bodo navezovala na gledan videoposnetek. Vprašanja se bodo stopnjevala od lažjega, do težjega in na koncu najtežjega.*

*Za pravilen odgovor na lažje vprašanje boste dobili 1 točko, za pravilen odgovor na težje vprašanje 2 točki in za odgovor na najtežje vprašanje 3 točke. Pri vprašanjih se potrudite, saj bo skupina z največ točkami zmagala.*

##### **3. NALOGA – učna pot**

*Najprej obiščite lokacijo, ki je na zemljevidu označena s številko 1.*

*Ko prispete na pravilno lokacijo, odgovorite na prvi sklop vprašanj.*

**Skupina je na lokaciji 1 prejela \_\_\_\_\_/6 točk.**

*Sledite zemljevidu do točke 2.*

*Na pravilni lokaciji odgovorite na drugi sklop vprašanj.*

**Skupina je na lokaciji 2 prejela \_\_\_\_\_/6 točk.**

*Sledite zemljevidu do točke 3.*

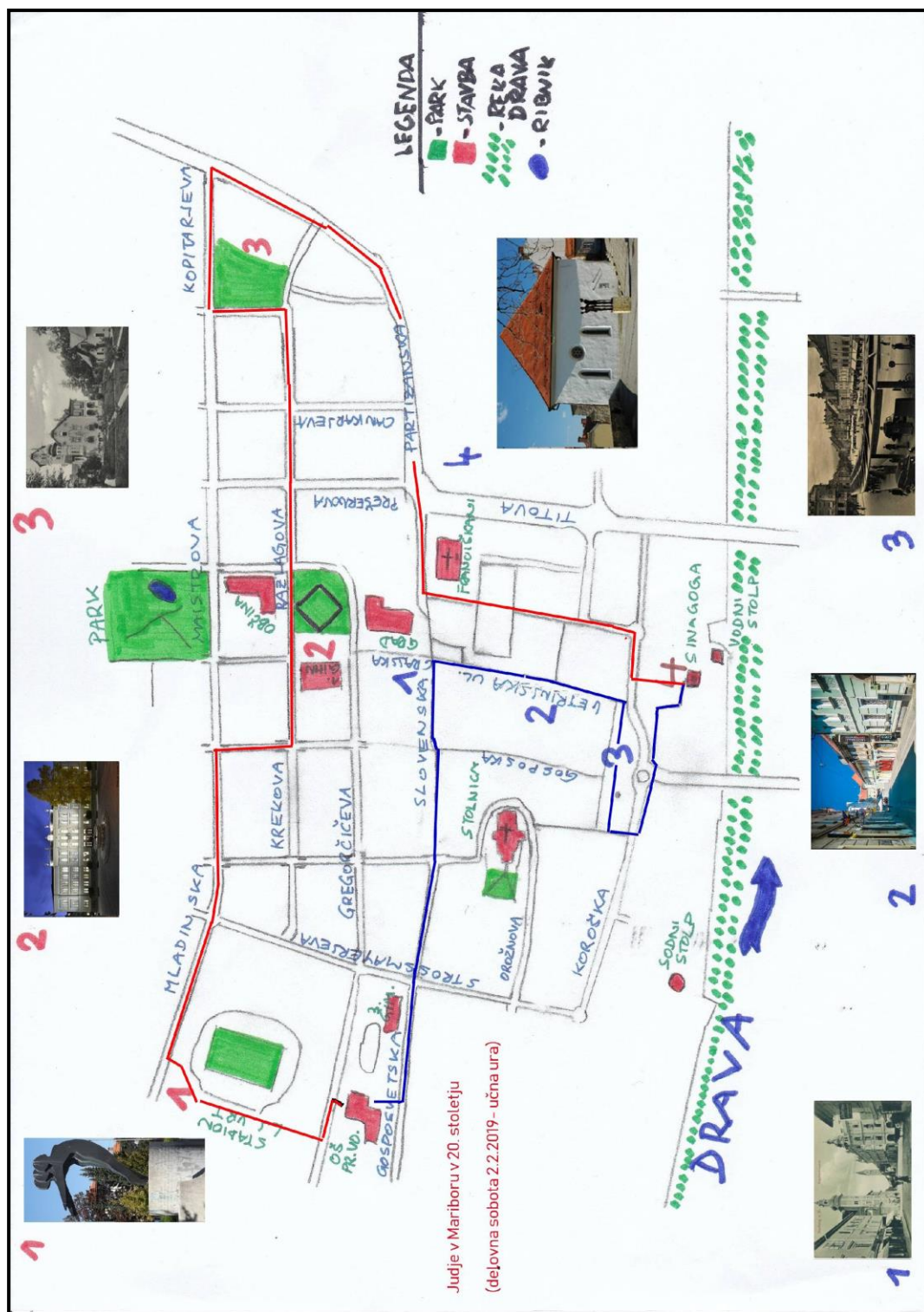
*Na pravilni lokaciji odgovorite na tretji sklop vprašanj.*

**Skupina je na lokaciji 3 prejela \_\_\_\_\_/6 točk.**

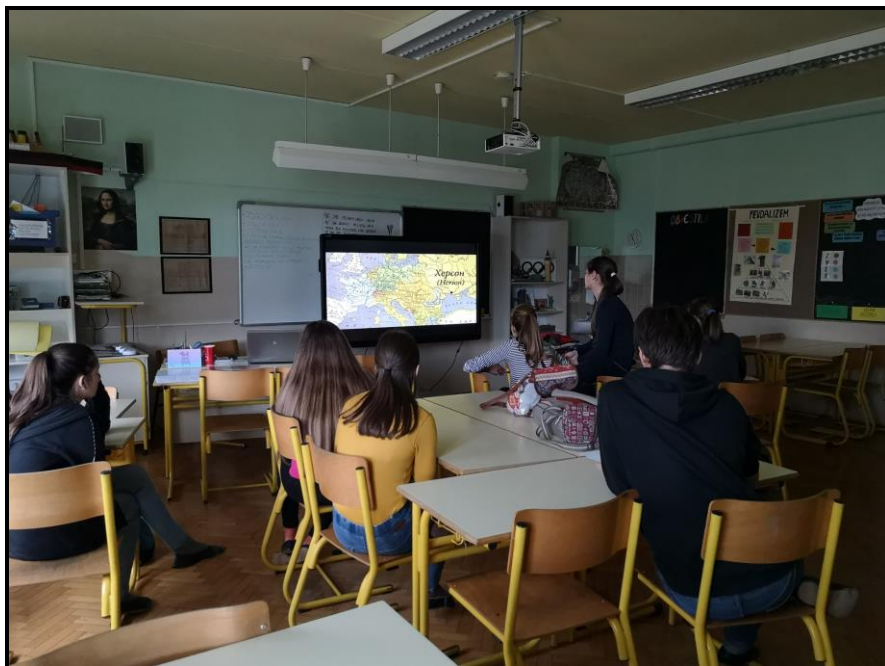
*Končali ste z vsemi točkami in odgovorili na vse sklope vprašanj. Konec vaše poti vas čaka na točki 4 na zemljevidu. Tam se zberete z drugo skupino, da izveste, kdo je zmagovalec.*

## 6.4 ZEMLJEVID

Zemljevid, ki so ga prejeli učenci sem izdelal sam. Na zemljevidu rdeče točke označujejo lokacije, ki jih je obiskala 1. skupina, modre pa tiste, ki jih je obiskala druga skupina. Na zemljevidu je označena tudi pot, ki so jo opravile skupine.



Slika 12: Avtorski učni pripomoček - zemljevid mesta Maribor.



*Slika 13: Utrinki učne ure.*

## 6.5 VPRAŠANJA MED UČNO POTJO

*Lahka:*

1. *Kje je Klara Kukovec imela prvo ordinacijo v Mariboru? (ulica)*
2. *Kakšno je bilo njeno pravo ime?*
3. *Kdaj je spoznala Janka Kukovca?*

*Težja:*

1. *Zakaj se je že v mlajših letih odločila, da bo postala zdravnica?*
2. *Kam se je Klara odpravila študirati? Kdo ji je to poskušal preprečiti?*
3. *Kam je odšla potem, ko jo je oče poklical domov in zakaj?*

*Najtežja:*

1. *Kam in Zakaj so Judje bežali iz Rusije?*
2. *Kakšna anekdota se je zgodila z profesorjem njen prvi dan študija?*
3. *Kaj sta postala sinova Klare in Janka Kukovca?*

## 6.6 VPRAŠALNIK OB KONCU UČNE POTI

*Hvala za sodelovanje pri praktičnem delu moje raziskovalne naloge. Preden končamo, te prosim, da odgovoriš na nekaj kratkih vprašanj.*

1. *Kakšen se ti je zdel dan?*

---

---

---

2. *Kaj bi po tvojem mnenju lahko še izboljšal?*

---

---

---

3. *Si se kaj novega naučil? Se ti zdi, da ti je ta dan koristil?*

DA

NE

4. *Kaj ti je v dnevu bilo najbolj všeč?*

---

---

---

*Tako, to je za danes vse. Še enkrat hvala za sodelovanje!*

## 6.7 REFLEKSIJA PRAKTIČNEGA DELA

Delo je potekalo gladko, saj so učenci bili navdušeni nad idejo o učni uri na drugačen način. Učenci so se naučili veliko, saj jim je bila tema in način, na katerega je bila tema predstavljena všeč. Ko sem učencem zastavljal vprašanja na različnih točkah, sem videl, da so si učenci iz videoposnetka veliko zapomnili. Prav tako so na nekatere odgovore lahko odgovorili z logičnim sklepanjem. Spoznali so temo, ki ni v učnem načrtu in prav zato večina otrok ne ve skoraj nič o tem. Pri preverjanju predznanja sem videl, da so nekateri učenci zelo splošno razgledani. Pomembno je, da razmišljamo izven okvirjev, beremo knjige in o stvareh razmišljamo po svoje. Tisti, ki ve le to, kar se nauči iz šolskih knjig, pravzaprav ne ve še nič. Učenci so poznali, da je svet zelo širok in presenečeni so bili nad tem, kakšni dogodki in kakšni pomembni ljudje so vplivali na takšen Maribor, kot ga imamo danes. Prednost učenja na drugačen način je zelo pomembna. Če bi z učenci sedel v učilnici in jim razlagal o tem, kaj se je dogajalo, si verjetno ne bi zapomnili toliko, kot so si zapomnili s sprehodom po Mariboru.

Učencem sem povedal, da gre za tekmovanje med dvema skupinama, kar je bila za njih dodatna spodbuda in motivacija. Prepričan sem, če učence snov zanima, še ne pomeni, da bodo uživali pri učenju, saj če bo učitelj zahteval, da se snov naučijo na pamet kot pesmico, noben ne bo pri tem užival. Če pa lahko naredijo določene stvari na drugačen način in mislijo s svojo glavo, ne le tako, kot piše v učbeniku, pa lahko naredijo korak naprej in potem pokažejo pravo zanimanje za snov. Včasih učenci pravijo, da je snov prezahtevna, vendar sem mnenja, da če te snov ne zanima in jo spoznavaš na dolgočasen način, se ti zdi še zahtevnejša. Kadar učno snov spoznavaš skozi igro ali na zabaven način, pa ugotoviš, da sploh ni tako.

Od učencev sem po učni uri izvedel, da jim je všeč tak način dela, predvsem pa, da so se veliko naučili. Spoznali so dejstva, ki jih ne gre spregledati pri spoznavanju bogate Mariborske zgodovine. Vesel sem, da jim je dan bil všeč, še bolj pa, da so se iz tega kaj novega naučili.

Glede nato, da je to tema, ki ni obravnavana pri pouku, lahko rečem le, da sem zadovoljen z znanjem, ki so ga izkazali pri preverjanju predznanja. Učencem sem zastavil vprašanja, v zvezi z tem, če vedo, kdo sploh so Judje, če poznajo kakšen mariborski judovski spomenik, zgradbo,... Pri vprašanju o spomenikih in zgradbah

se je večina spomnila na Sinagogo in na Židovski trg, ki sta po mojem mnenju tudi najznamenitejši točki judovske kulturne dediščine v Mariboru. Pri vprašanju, pri katerem sem jih vprašal kdo so Judje, pa sem dobil odgovore, kot so, da so bili Judje ljudje, ki so bili preganjeni v času druge svetovne vojne, da so bili inteligentni ljudje, ki so se selili v Evropo, da so umirali v taboriščih zaradi tega, ker so bili osovraženi med nacizmom in podobno. Učenci so Jude opisali podobno, kot bi jih opisal jaz, preden sem začel z pisanjem naloge. Seveda pa sedaj vem, da so bili Judje veliko več kot le ljudje, ki so selili v Evropo in bili preganjeni. Še bolj sem zadovoljen z novim znanjem, ki so ga pridobili skozi mojo učno uro. Pomembno ni le, da temo poznam in razumem le jaz, pač pa, da jo znam predstaviti tudi drugim. Všeč pa mi je bilo tudi to, da sem se lahko preizkusil v vlogi učitelja. Izkušnja je bila zabavna in zanimiva, vem pa, da učiteljem zagotovo ni lahko.

## 7 INTERVJU

---

Raziskovalno nalogo sem želel obogatiti s pričevanji še živečih Judov, ki so prebivali v Mariboru. Vprašanja sem zastavil Lidiji Rosner, Pavlu Lariču in Margareti Stern. Vsi trenutno živijo v tujini. Vprašanja sem jim zastavil po elektronski pošti, posredoval pa jih je g.Hajdinjak. Vsi, ki so bili vprašani, so se zelo potrdili, saj so mi odgovorili zelo hitro. Vem pa, da je zelo težko starejšim osebam, odgovarjati po elektronski pošti, sploh pa v slovenskem jeziku, ki pa ga govorijo le še ob redkih priložnostih. Zato bi se rad iskreno zahvalil predvsem njim, za trud in pomoč pri dodatni vrednosti te naloge. Ker so vsi vprašani že starejši in so odgovarjali v jeziku, ki ga v vsakdanjem življenju že dolgo ne uporabljajo, njihovi odgovori včasih niso slovnično povsem pravilni. Sam jih nisem želel popraviti, saj se mi zdi, da bi s tem intervjuji izgubili svoj čar. Odgovori so iskreni in že to, da lahko še vedno pišejo v slovenščini, ima zame izreden pomen. Veliko pa mi pomeni tudi to, da so pokazali veselje do tega, da se Slovenci trudimo ohranjati spomine na čase, ko so Judje pomembno oblikovali naše mesto.

## 7.1 VPRAŠANJA ZA INTERVJU

Zanimalo me je predvsem, kako nekdanji prebivalci mesta vidijo Maribor, v kakšnem spominu jim ostaja, kaj jim pomeni ter še veliko več. Zastavil sem jim naslednja vprašanja:

1. *Kdaj ste živeli v Mariboru, v katerih letih?*
2. *Kakšen se vam je zdel Maribor v času, ko ste živeli v njem?*
3. *Kaj ste kot otroci počeli v prostem času? Kako ste preganjali dolgčas?*
4. *Kako se spominjate vašega 1. šolskega dneva v Mariboru? Vas je bilo strah?*
5. *Kateri šolski predmet v osnovni šoli ste imeli najraje?*
6. *Kje ste se naučili slovenskega jezika?*
7. *Kaj vam pomeni to, da še danes, po toliko letih poznate slovenski jezik?*
8. *Ste kot Judje lahko živeli v skladu z judovsko tradicijo? Kako so judovsko tradicijo sprejemali drugi ljudje?*
9. *Katere judovske praznike ste praznovali in kako?*
10. *Kakšen je vaš najlepši spomin iz Maribora iz časa, ko ste prebivali tu? Se vam je zgodilo kaj takega, kar vas danes spravlja v dobro voljo, ko se spomnite na določen trenutek?*
11. *Kaj vam Maribor pomeni danes? Kolikokrat po vojni ste ga obiskali? Bi ga obiskali še danes, če bi imeli možnost?*

## 7.2 MARGARETA STERN

### 1. Kdaj ste živeli v Mariboru, v katerih letih?

»V Mariboru sem živela od avgusta leta 1933 do jeseni (novembra, če se ne motim) leta 1938.«

### 2. Kakšen se vam je zdel Maribor v času, ko ste živeli v njem?

»Čisto v začetku se tam nisem dobro počutila, saj tedaj seveda še nismo imeli lastnega stanovanja in vse se mi je zdelo strašno primitivno, ne kot v Nemčiji. V Mariboru smo se počutili kot begunci, čeprav smo imeli denar, pri teti in stricu (Maks Adler in Paula Adler, roj. Hirsch) ni bilo lepo, čeprav tam nismo prenočevali. Prenočevali smo pri neki vdovi - Erhardič se je pisala. Med njeno hišo in tetino je bilo prostrano strnišče, vročina je bila neznosna in vse je bilo suho. Mislila sem si, da smo tukaj bolj blizu naše "Obljubljene dežele" kot kdaj poprej. Kmalu nato sem zbolela z bronhitisom in morala nekaj časa ležati. Mama je bila strašno malodušna in domotožna in je dosti jokala. Strašno se mi je smilila. Dobivali smo pisma iz Nemčije češ, zakaj smo v taki naglici odšli, saj se bo doma vse umirilo in uredilo! Da bi ti ljudje takrat vedeli, kaj njih in/ali njihove prijatelje vse še čaka in da smo mi imeli prav! Stric in teta sta takrat stanovala v Praprotnikovi ulici, v Košakih. Več tednov kasneje smo našli zelo lepo stanovanje v Krčevini v Tomšičevem drevoredu št. 8 (hiša še vedno stoji) in življenje je postalo mnogo bolj prijetno in normalno. Mama je našla šoli za mojo sestro in za mene: realno gimnazijo (danes Prva gimnazija Maribor) za sestro pa osnovno šolo v Cankarjevi ulici (nekdanja osnovna šola Ivana Cankarja, danes Srednja šola za gostinstvo in turizem Maribor v Cankarjevi ulici) za mene. Z delom svojega pohištva smo se spet združili, začeli smo se počutiti bolj in bolj kot doma. Teta se ni več mogla čisto tako vmešati v naše zadeve, sicer pa se je še vedno mnogo preveč.«

### **3. Kaj ste kot otroci počeli v prostem času? Kako ste preganjali dolgčas?**

»Prosti čas smo navadno prebili na vrtu, največ časa z žogo, ki smo jo metali ob zunanji zid hiše. Igra je imela celo dolgo vrsto določenih pravil in so ji dali ime "matura". Saj nas je navadno bilo več otrok iz sosedstva. Imela sem dosti igrač in iger, ki smo jih prinesli s sabo iz Nemčije. S svojimi punčkami, lutkami sem se najraje igrala. "Spale" so v svoji postelji pod mojo. Cela moja omara je bila polna iger. Dolgčas mi nikoli ni bilo. Če nisem našla družbe, sem sanjarila.«

### **4. Kako se spominjate vašega 1. šolskega dneva v Mariboru? Vas je bilo strah?**

»Mene ni bilo strah 1. šolskega dneva v Mariboru. To leto, torej drugi razred Cankarjeve osnovne šole, sem hodila v nemški oddelek, ker nisem govorila slovensko, a tam smo se na prijeten način učili slovenščino. Naučila sem se zapeti pesmi kot npr. *Glavica mi je zaspana, posteljica že postlana*. Prvi in drugi razred sta bila skupaj v eni učilnici, ker se drugače ne bi izplačalo, ker nas ni bilo mnogo. Pa tudi dečki in deklice smo bili skupaj. Pouk je bil izvrsten, ampak mnogi starši sošolcev so bili "hitlerjevci"<sup>30</sup>, nacisti in po enem letu me je mama premestila v slovenski del šole. Takrat sem že govorila slovensko.«

### **5. Kateri šolski predmeti v osnovni šoli ste imeli najraje?**

»Kateri šolski predmet v osnovni šoli sem imela najraje? Petje, bi rekla, pa tuji jeziki, torej srbohrvaščino in slovensko slovnico. Morda sem jaz bila edina učenka, ki je res strašno rada imela slovensko slovnico. Pred šolskim nadzornikom (= šolskim inšpektorjem) je učiteljica spraševala samo mene, ker je vedela, da je ne bom razočarala. Računstva nisem marala, ročno delo pa celo še manj!«

### **6. Kje ste se naučili slovenskega jezika?**

»Sproti!«

### **7. Kaj vam pomeni to, da še danes, po toliko letih poznate slovenski jezik?**

»Da še danes, po toliko letih poznam slovenski jezik, mi pomeni ogromno. Od prvega trenutka v Angliji sem se bala, da se mi bo zgodilo, da bi ga pozabila, ker sem se morala osredotočiti na angleški jezik, a doma smo vedno govorili samo

---

<sup>30</sup> Poimenovanje za ljudi, ki so se strinjali z idejami Nacizma in podpirali vodstvo Hitlerja na mestu vrhovne vodje (Führer).

nemško. Žal sem ga deloma seveda pozabila, saj ga nikoli nisem popolnoma obvladala, ampak vedno so se mi čisto nepričakovano nudile priložnosti, ki so preprečile, da bi ga povsem pozabila (npr. med II. sv. vojno je delala za jugoslovansko vlado v izgnanstvu). Po mojem mnenju je to bilo pravi čudež, in ti, Jakob, si kot člen te dolge verige. Kot že rečeno, mi znanje slovenščine ogromno pomeni.«

#### **8. Ste kot Judje lahko živeli v skladu z judovsko tradicijo? Kako so judovsko tradicijo sprejemali drugi ljudje?**

»Dobro je to vprašanje. Po resnici povedano, mi v Mariboru nismo živeli v skladu z judovsko tradicijo. Namreč večina Judov v Nemčiji je živela kot ostalo prebivalstvo in moji niso bili izjema, ampak bili so skoz in skoz pošteni, dobri, resnicoljubni ljudje in najboljši starši, ki bi si jih človek mogel zamisliti. Šele kot mlado dekle sem postala vedno bolj vpeta v svojo vero in od takrat se držim strogo vseh zakonov svoje vere, katerih je ogromno, ampak meni so potrebni kot je človeku potreben kisik in tako sem vzgajala svoje otroke, ki so hvala Bogu (originalno je napisala samo B., ker je vernim Judom prepovedano izgovarjati ali napisati božje ime) vsi verni Judje kakor tudi vsi vnuki in pravnuki. Moji potomci so hvala Bogu (originalno samo B.) zelo številni in z Božjo (originalno samo B.) pomočjo jih naj bo še več in več.«

#### **9. Katere judovske praznike ste praznovali in kako?**

»Torej kot že rečeno, judovskih praznikov nismo praznovali v Mariboru. Čisto v začetku sta sicer mama in moja sestra potovali v Gradec (Graz) ob "velikih praznikih" (= roš hašana in jom kipur, september/oktober), ker je sestra takrat hotela v sinagogo, ki je Mariboru ni bilo. Tukaj v Angliji sta se mama in oče prilagodila mojim željam kolikor jima je bilo možno, kar gotovo ni bilo lahko. Saj je naša vera vseobsežna.«

#### **10. Kakšen je vaš najlepši spomin iz Maribora iz časa, ko ste prebivali tu?**

**Se vam je zgodilo kaj takega, kar vas danes spravlja v dobro voljo, ko se spomnite na določen trenutek?**

»Najlepši spomini iz Maribora so kopališče na Mariborskem otoku, drsanje na enem od Treh ribnikov nedaleč od naše hiše, sankanje po griču Piramida poleg naše hiše, pomladanske cvetlice na vrtu, ki so me osrečile, ptičice v drevoredu pred hišo in - da

ne pozabim - slovenske pesmi, Slovenci ste večinoma tako muzikalni narod. Ko na to mislim, me to spravlja v dobro voljo.«

**11. Kaj vam Maribor pomeni danes? Kolikokrat po vojni ste ga obiskali? Bi ga obiskali še danes, če bi imeli možnost?**

»Nekaj čudovitega, ker si lahko dopisujem s teboj in z drugimi izobraženimi, pametnimi, dobrimi Slovenci. V Mariboru nisem bila nikoli več odkar smo se izselili iz njega. Bi ga obiskala še danes, če bi imela možnost? Kdo ve! Saj človek nikoli nič ne ve, ampak ...«

### 7.3 LIDIJA ROSNER

#### **1. Kdaj ste živeli v Mariboru, v katerih letih?**

»Rodila sem se v Mariboru 11. 4. 1928 in od takrat sem ves čas živela v Mariboru do marca leta 1941. Tudi moj brat se je rodil v Mariboru leta 1922, ker so najini starši tukaj živeli: oče od leta 1903, mama pa po poroki leta 1920.

Rodila sem se doma v Tattenbachovi ulici (danes ulica Kneza Koclja); leta 1934 smo se pa preselili v vilo v Kopitarjevi ulici. Od tam sem zapustila Maribor marca 1941 zaradi vedno večje nevarnosti za Žide iz bližnje Avstrije, ki je postala Nemčija po Anschlusu. Šla sem z mamo in bratom v Beograd (oče je še ostal zaradi dela v Mariboru) v upanju, da se bomo kmalu zopet lahko vrnili domov. Nismo pa vedeli, da se na žalost ne bomo nikdar več vrnili ne domov, ne živeli v Mariboru. Z vojno se je vse spremenilo!«

#### **2. Kakšen se vam je zdel Maribor v času, ko ste živeli v njem?**

»V Mariboru sem preživela predvsem mojo otroško dobo. Prvih let se seveda ne spominjam, pač pa pogosto mislim na leta osnovne šole (Cankarjeva = nekdanja osnovna šola Ivana Cankarja, danes Srednja šola za gostinstvo in turizem Maribor v Cankarjevi ulici) kamor sem hodila pet let. Ko sem se prvič vrnila v šolo pred nekaj leti, sem bila prav ganjena: na koncu koridorja (= hodnika) našega nadstropja, kjer smo hodile med odmorom, se mi je zdelo, da zopet vidim slugo, ki je delil mleko in mislim da tudi žemlje!

Maribor se mi je zdel krasen, saj je bil kraj kjer sem živela srečna in brez skrbi. Nudil mi je vsega: lep park kjer sem se igrala kot majhna punčka (in sem se zelo bala stražnika, ki je pazil na red), mirne ceste po kateri sem lahko sama šla v šolo ne daleč od doma.

Poleti je Maribor nudil Otok kamor smo se šli kopati, še slišim motor starega avtobusa, ki nas je peljal tja iz Glavnega trga in čutim krasni duh ciklam, ki so rastle v naravi, in pozimi pa so bili v središču pozornosti Trije ribniki, kjer smo se predvsem drsali, včasih tudi smučali! Ko sem bila malo večja so me peljali starši tudi v gledališče, gledat predvsem balet ali kakšno pravljico. Se je pa moralo imeti tudi dovoljenje od šole za večerno predstavo (= t. i. hora legalis)! Vse to so dragoceni spomini na ta srečna leta!«

### **3. Kaj ste kot otroci počeli v prostem času? Kako ste preganjali dolgčas?**

»Vem da sem kot prav majhna punčka včasih rekla: »Mi je dolgčas«, pa so mi odgovorili »Urezi ga!«

Nisem pa nikdar bila sama: kot otrok je bila kot »mamica« za mene naša Mici, ki je prišla k nam, ko se je rodil moj brat, in je ostala pri nas dokler sem hodila v osnovno šolo. Razen tega sem imela še eno »mamico«, Tili, ki pa je bila kuharica očeta še preden se je poročil, in je ostala v vili, ko smo odšli proč leta 1941. Ti dve osebi sta bile del družine leta in leta, v mojem prostem času sem bila dosti z njima.

Ko sem postala malo večja sem pa imela pouk francoščine in klavirja, kakor tudi telovadbo (Sokol).

Šli smo na sprehode, šivali, pletli: dosti stvari, ki znam danes sem se naučila takrat! Za en rojstni dan sem dobila lutke in sem celo napisala igre za njih!

Imela sem dve dobre prijateljici, obe sta stanovali na drugi strani ceste. Posebno poleti smo bile skupaj, ker smo vse tri imele vrt. Ena od njih me je prišla obiskati leta kasneje v Italijo. Drugo sem pa večkrat srečala v Mariboru zadnja leta ob priliki mojih obiskov. Na žalost je tudi ona umrla.«

### **4. Kako se spominjate vašega 1. šolskega dneva v Mariboru? Vas je bilo strah?**

»Prvega šolskega dne se pa ne spominjam. Ni me bilo strah, a sem se zavedala, da je nekaj zelo važnega in novega.

Predvsem učiteljice: v vseh petih letih so bile zelo važne in seveda sem imela veliki "rešpekt" (=spoštovanje) do njih: vse kar so rekle je bilo važno! Učiteljico petega razreda sem pa na srečo še srečala po vojni v Trstu, koliko lepih spominov: na poti v šolo grede sem šla po njo in nesla zvezke, veliko veselje.

Disciplina ni bila problem: prvič, ker sem bila precej mirna, in drugič, ker sem že bila navajena doma, da se je ubogalo (brez težave!). Dandanes je šola nekaj čisto drugega ... in vsi ti spomini se bodo zdeli staromodni! Saj je le minilo preko 80 let!

Dostikrat pa mislim na prvi razred: takrat se je učilo najprej posamezne črke in šele proti božiču prve besede. Ko je prišel prvi dan čitanja (branja) je učiteljica poklicala eno punčko, ki je ponavljala razred in je znala čitati (brati). Jaz sem se pa vprašala, če bom tudi jaz enkrat znala čitati (brati) kar cele besede!«

### **5. Kateri šolski predmeti v osnovni šoli ste imeli najraje?**

»Sem se rada učila, po navadi je bilo zadosti paziti med poukom. Najraje sem imela računanje. Dosti nalog doma nismo imeli, včasih se je bilo kaj za naučiti na pamet. Tu pa tam so nas tudi peljali v kino, žalostne stvari. Vem dam sem z prijateljico vedno tekla, da sediva v prvi vrsti!«

### **6. Kje ste se naučili slovenskega jezika?**

»Slovenščina je moj materin jezik in sem se ga naučila doma. Istočasno sem se pa tudi naučila nemško, tako da sem lahko razumela sorodnike, ki so živeli v tujini. Kakor sem že povedala sem se tudi učila francoščino. Proti koncu petega razreda osnovne šole so me pa poslali starši v šolo v Anglijo. Tam je bil že eno leto moj brat, ki se je učil na Dunaju na višji tekstilni šoli. Po Anschlussu je pa moral seveda zapustiti Dunaj. Mednarodni politični položaj se je vedno bolj slabšal, posebno za Žide. Seveda so vse te skrbi starši držali za sebe, tako da se nisem zavedala, da so se časi spremenili. V poletju 1939 sva prišla z bratom domov na počitnice, septembra je izbruhnila vojna in tako se nisva več vrnila v Anglijo. Jaz sem napravila kot privatist (= učenec, ki ne obiskuje pouka) sprejemni izpit za sredno šolo (= klasično gimnazija, današnja stavba Pravne fakultete Maribor) in začela hoditi v prvi razred septembra leta 1939. V drugem razredu marca 1941 sem pa zapustila Maribor ... O srednji šoli nimam posebnih spominov.«

### **7. Kaj vam pomeni to, da še danes, po toliko letih poznate slovenski jezik?**

»Čeprav sem od leta 1941 naprej vedno živela v tujini, sem pa le imela priliko govoriti slovensko v družini. Najprej smo živeli (od novembra 1941) do (začetka) leta 1943 na Madžarskem ilegalno in takrat se je moralo šepetati, da se ni videlo, da si tujec. Potem, ko smo živeli v Izraelu (od začetka leta 1943), slovenščine ni bilo treba skriti, a na žalost nismo poznali drugih Slovencev! So pa bili Židi iz ostale Jugoslavije, a z njimi smo govorili srbsko (oz. srbohrvaško), ker slovensko niso razumeli! Tudi ko smo bili v Beogradu (in Srbiji: od marca do novembra 1941) niso razumeli slovenščine: še sreča, da smo se v šoli učili srbohrvaško in pa tudi cirilico. Od leta 1947, ko sem prišla v Švico študirati in vsa ta leta v Italiji pa sploh nisem imela prilike za slovenščino. Važno pa je bilo, da sem si dopisovala z družino v slovenščini. Brat je živel v Trstu v slovenskem ambientu (= okolju) (je delal v slovenskem oddelku radija Trst) in ko sem prihajala tja na obisk sem končno tudi lahko govorila slovensko!

Seveda je moja slovenščina staromodna in vseh novih modernih izrazov ne poznam! Tudi branje knjige bi mi šlo počasi. Računam pa še vedno v slovenščini! Na srečo še »vadim« slovenščino z nečakinjama v Trstu!«

**8. Ste kot Judje lahko živeli v skladu z judovsko tradicijo? Kako so judovsko tradicijo sprejemali drugi ljudje?**

»V mojih letih v Mariboru je bilo malo Židov. Ti, ki so hodili v šolo kot jaz, so pa imeli verouk. Vsi smo bili zbrani v razredu, mislim da nas je bilo manj kot deset. Nas je prihajal poučevati dr. Lazar Roth (1877, Jelšava-1944, Auschwitz), ki je bil rabin v Murski Soboti, saj v Mariboru ni bilo nič židovskega (= judovske ustanove). Smo se naučili malo, seveda ni bil strog, a nam je vedno dal odlično v spričevalo!

Doma smo praznovali tri važne praznike: roš hašana (novo leto, september/oktober), jom kipur (post, september/oktober) in pesah (velika noč, marec/april). Za veliko noč smo ostali doma, a za novo leto in jom kipur smo se pa peljali v Zagreb, kjer je bila sinagoga. V Mariboru je ni bilo, kakor tudi ni bilo možnosti za judovsko tradicijo. Za mene biti Židinja je vedno samo pomenilo imeti drugo vero. Na srečo nisem v Mariboru nikdar občutila antisemitizma. Kako so ostali ljudje sprejemali judovsko tradicijo pa ne vem. Takrat nisem dosti vedela o teh stvari!

V soboto (sabat = judovski dan počitka) je oče delal, ker je praznik (= nedelovni dan) bil v nedeljo!«

**9. Katere judovske praznike ste praznovali in kako?**

»Sem že opisala pod št. 8!«

**10. Kakšen je vaš najlepši spomin iz Maribora iz časa, ko ste prebivali tu?**

**Se vam je zgodilo kaj takega, kar vas danes spravlja v dobro voljo, ko se spomnite na določen trenutek?**

»Moram reči, da me vsak spomin na Maribor spravi v dobro voljo! Tam sem res preživela najlepša leta mojega življenja in vsak spomin mi je drag.

Posebni dogodek so pa bili telovadni nastopi (Sokol), posebno tisti konec novembra za praznovati prvi december, ki je bil narodni praznik: dan ujedinenja (= 1. december 1918: ustanovitev Kraljevine SHS). Sem še utegnila nastopiti novembra leta 1940!

Poleti, na primer, sem smela iti po večerji k prijateljici na naši cesti! Bil je še dan in nabrali sva in jedli češnje v njenem vrtu, sem se vrnila domov ob devetih, presrečna! Moje življenje je bilo enostavno in mirno do vojne; nisem vedela, kaj nas čaka! Imeli smo pa veliko srečo, da smo se kljub vsemu rešili in ostali živi vsi štirje!«

**11. Kaj vam Maribor pomeni danes? Kolikokrat po vojni ste ga obiskali? Bi ga obiskali še danes, če bi imeli možnost?**

»Maribor pomeni še danes moje korenine: srečni začetek mojega življenja. Od takrat sem živela v mnogih krajih, lepih, a niso bili povezani z spomini na otroško dobo!

Če hodim po Mariboru me spominja vsak kamen na nekaj, na »stare čase«. Ko sem se vrnila prvič po vojni (približno v začetku 1970) nisem mogla verjeti, da sem res zopet tam! Čeprav je minilo preko trideset let, se kraji niso dosti spremenili! Naše hiše pa ni bilo več, je bila bombardirana.

Odkar je postala Slovenija samostojna sem se dostikrat vrnila, najprej z bratom dokler je se živel, potem pa z nečakinjo posebno ob priliki spomina na žrtve holokavsta, ko ga vedno krasno organizira prof. Hajdinjak! Sem tudi imela priliko (priložnost) večkrat srečati prijateljico pri kateri sem jedla pred leti črešnje, a na žalost je umrla.

Večkrat sem se ustavila na kratko tudi mimogrede z avtom; ginjenost je vedno ista! Maribor bi obiskala takoj, a postala sem stara in potovati ni več lahko!

A nič ne stri, Maribor ostane za vedno v mojem srcu!«

## 7.4 PAVEL LAVRIČ

Dragi Jakob,

dobil sem tvojih 11 vprašanj, ki so odlična, in bom odgovarjal po vrsti, ampak s težavami katerih imam precej: približujem se 93 letom, spomin ni več najboljši, kakor tudi moja slovenščina ne. Z družino smo zapustili Maribor leta 1940; imel sem 14 let. Tako da se mi je slovenščina v bodočnosti samo slabšala in me zdaj čudi, da jo nisem popolnoma pozabil.

Vlak nas je (oktobra 1940) pripeljal v Sofijo in potem v Istanbul. Na drugi strani Bosporja smo vzeli vlak za Bagdad in nato vlak za Basro. Od tam z ladjo (Barpeta se je imenovala) v Bombay in od tam z ladjo SS Polk v New York, v decembru 1940. Na vožnji nam je oče rekel, da od zdaj naprej bomo samo angleško govorili. Seveda, s starejšim bratom, Ivanom, sva tajno nadaljevala pogovore v slovenščini. Na žalost to ni dolgo trajalo. Umrli je leta 1959, star 35 let. Kar mi je od jezika ostalo sem uporabljal pismo in telefonsko po vojni z mnogimi bivšimi sošolci in prijatelji v Mariboru. Zdaj mi ostaja samo še eden, ki živi v Ljubljani. Zdaj pa na delo s vprašanji in odgovori.

### **1. Kdaj ste živeli v Mariboru, v katerih letih?**

»Rodil sem se na Dunaju leta 1926. Na Dunaju zato, ker so starši mislili, da je dunajska bolnica boljša od mariborske. Naš dom je bil v Melju pri Mariborski tekstilni tovarni, ki jo je oče takrat vodil. Leta 1932 smo se preselili v mesto (= v središče mesta), in sicer v novo Banovinsko palačo na Strossmayerjevi ulici 28, ki še zdaj stoji. Imeli smo veliko stanovanje v prvem nadstropju: 2 veliki spalnici; 2 manjši spalnici (za kuharico in služkinjo); veliko sprejemnico; veliko jedilnico; lepo kuhinjo z balkonom in razgled na dvorišče; kopalnica in stranišče sta bila separata (= ločena).

Vse smo zapustili v jeseni 1940. Ko sva z ženo Dodo (uradno Dolores) obiskala Maribor leta 1985, sva v muzeju videla pohištvo in slike, ki smo jih imeli v stanovanju. Profesorju Franjo Bašu (1899, Kamenče-1967, Ljubljana), ki je bil ravnatelj muzeja (= današnji Pokrajinski muzej Maribor), smo vse pustili takrat in on je očitno postavil marsikatero našo stvar v muzej. Bašev sin, Angelos (tudi Bibi) (1926, Tabor-2008, Ljubljana), je bil ne samo sosed v hiši na Strossmayerjevi ulici,

ampak tudi sošolec v osnovni šoli, v Vadnici (= danes osnovna šola Bojana Iliča), in eden od mojih najboljših prijateljev. Postal je profesor zgodovine (pravilno: etnologije) na univerzi v Ljubljani in sva njega in ženo, Vlasto, z Dodo obiskala pri vsaki poti v Maribor, 1985, 1990, 1995 in 2002. Bibi je umrl pred nekaj leti. Napisal je več knjig o slovenski zgodovini (pravilno: etnologiji).«

## **2. Kakšen se vam je zdel Maribor v času, ko ste živeli v njem?**

»Maribor je bil živahno in prijetno mesto. Imeli smo dva časopisa, eden slovenski, drugi nemški (*Marburger Zeitung*)! Za nas otroke so šole bile dobre. Imeli smo učitelje, od prvega razreda do četrtega, gospode Kutin, Koprivec, Ravtar in Bajde. Ravtar je z ženo živel v naši hiši (Strossmayerjeva 28). Bajde je bil talentiran čelist; smo mnogo prepevali v njegovem razredu. Bil je član Mariborske simfonije. Na žalost sem mnogo let pozneje čital (bral), da je imel na lovu "borbo" z medvedom, ki ga je hudo ranil - odgriznil desno roko - in to je bil konec njegove kariere v simfoniji.

Najmanj dva- ali trikrat v šolskem letu so nas peljali na izlet. Šli smo na Tezno, v Melje, k Trem ribnikom, v Kamnico itd. Prinesli smo si hrenovke v žemlji, potice in pijače. Napravili smo ogenj in uživali dobro kosilo in poslušali povesti učitelja in z Bajdetom seveda peli lepe pesmi (*Tam čez jezero, Šmentana muha* itd.).

Vsako leto je Maribor praznoval Mariborski teden v jeseni in Jožefovo, 19. marca. Ko je bil Mariborski teden je bilo polno šotorov kjer so prodajali razne stvari (penkala (=nalivna peresa), knjige, slike, čokolade, copate, čepice itd.). V času Mariborskega tedna je bil tudi cirkus, z akrobati, z živalmi (konji, medvedi itd.) in orkestrom, tako da so Mariborčani lahko plesali. Za mlajše so imeli tobogan, vrtiljak, kegljišče in slične zabave. Jožefovo je bilo praznovanje svetega Jožefa in to je vedno bilo preko Drave na Studencih. Praznovanje je bilo slično Mariborskemu tednu; ampak za nas učence je to pomenilo, da nismo šli v šolo in smo se dobro zabavali in zato smo bili sv. Jožefu zelo hvaležni.

Skoraj vsi učenci so imeli kolo ("bicikel") in vsako nedeljo ali vsak praznik smo se vozili po mestu, prirejali dirke in fantje smo nagajali dekletom ("puncam"), ker jim ni uspelo kolesariti dovolj hitro.

Tudi, ko je prišlo poletje, smo kolesarili na Mariborski otok na Dravi in uživali bazene za plavanje. Pozimi so bili zelo popularni Trije ribniki. Na največjem ribniku se je dalo

drsati in igrati neke vrste hokej. Severno od ribnika je bilo smučišče in marsikateri, ki je postal dober smučar (na primer Mariborčanka Ilka Štuhec), je začel svojo športno pot pri Treh ribnikih.

Maribor je imel tri kinematografe: Grajski kino (v Mariborskem gradu = današnja svečana dvorana Pokrajinskega muzeja Maribor), kino Union blizu kolodvora in kino Esplanade na Grajskem trgu. Malo nerodno za nas je bilo, da so vsi filmi iz Amerike ali iz Avstrije najprej igrali na Hrvaškem in zato so bili vsi podnapisi filmov v hrvaščini. Se spominjam, da je bil kino Union v eni stari dvorani in zrak, ko je bil kino polno zaseden, ni bil najboljši. Tako so organizatorji napravili pavzo (odmor) v sredini vsakega filma, in poškropili (parfumirali) celo dvorano s kapljicami tekočine, ki se je imenovala "Flit", ki je imela močen vonj po dimu ... in smo vsi začeli kašljati.

Maribor je tudi bil ponosen na svoje gledališče - ki ni uporabljalo "Flita". Imeli smo res dobre igralce in igralko in priredili so lepe atrakcije, kakor na primer *Hamlet* in *Kleopatra*. Eden od najboljših igralcev se je imenoval Vladimir Skrbinšek (1902, Ljubljana-1987, Ljubljana), kateremu smo vedno aplavdirali (= ploskali) brez konca.«

### **3. Kaj ste kot otroci počeli v prostem času? Kako ste preganjali dolgčas?**

»Se ne spomnim dolgčasa v Mariboru. Nekaj se je vedno dogajalo, ker če tega ne bi bilo, smo nekaj napravili, kar nas je rešilo pred dolgčasom. Z bratom Ivanom sva bila zelo navdušena poslušalca ameriškega jazza. Imela sva gramofonske plošče med drugimi od Bennyja Goodmana, Louisa Armstronga, Tommyja Dorseyja in Harryja Jamesa. Poslušala sva jih vsak dan. Seveda v Mariboru te plošče niso bile na prodaj. Kupila sva jih v Angliji, kamor so naju najini starši poslali v šolo (Brighton College), da bi se naučila angleščino. Eno leto sva tudi prebila v Švici (Lycee Jaccard) pri Lausannu, da bi se naučila francoščino. V najinem "zakladu" plošč smo tudi imeli francoske "Schlagerje" kot na primer *J'attendrai*, *Parlez moi d'amour* in *Vous qui passez sans me voir*.

Oba sva tudi bila navdušena športnika. Poleg plavanja, sva igrala tenis, nogomet in odbojko. Ampak najin najbolj priljubljen šport je bilo jahanje. Pri tem se nama je pridružila tudi mama, ker smo vsi trije imeli svojega konja. Njen se je imenoval Sarajevac, Ivanova kobilica se je imenovala Lona, in moj konjiček je bil Miško. Naš hlev je bil blizu hotela Orla, in od tam smo jahali preko Glavnega mosta (= danes Stari most) na Tezno, ali na sever k Trem ribnikom, ali proti Kamnici. Mamica je

jahala bolj počasi, ampak z Ivanom sva postala prava kavboja in sva galopirala na vse strani *"da bi se rešili pred Indijanci, ki so nas napadali."*

Seveda, če je deževalo, sva z Ivanom ostala doma, poslušala glasbo in čitala, ne samo šolske knjige, ampak tudi napete romane od Karla Maya in Sherlock Holmesa. Meni to takrat ni bilo razumljivo, ampak Ivan se je že zanimal za lepe, mlade Mariborčanke, in je prebil dolge minute na telefonu in jim včasih celo zavrtel kakšno ploščo po telefonu. Dolgčasa za nas v Mariboru ni bilo.«

#### **4. Kako se spominjate vašega 1. šolskega dneva v Mariboru? Vas je bilo strah?**

»Poleg Bibija Baša v hiši, je v stanovanju nad nami živela družina Škofic. Najmlajši od petih bratov je bil Bojan in z njim in z Bibijem smo se nekega jesenskega dne napotili proti Vadnici, naši osnovni šoli. Pri vratih nas je čakal nas prvi učitelj, gospod Kutin, starejši gospod, ki je že imel bele lase, ampak bil je tako prijazen, da smo se veselili za srečo, da nismo dobili kakšnega diktatorja za učitelja. Posedel nas je v klopi in nam rekel, da so to naši prostori za celo šolsko leto. Potem je začel pisati naša imena, kje stanujemo, koliko nas je v družini in še druga vprašanja. Ko je končal se je nasmejal in nam rekel, ker smo tako dobro odgovarjali nam bo povedal eno povest. Se je še vedno dobro spomnim. Bila je zgodba mladega fantiča Cicibana. To je bila prva povest od nešteti, ki jih nam je povedal v prvem razredu Vadnice. Nas je seveda seznanil z pisateljem, Oton Zupančičem, ki nas je tako lepo zabaval z njegovimi povesti.

Zakaj bi me bilo strah? Saj sem bil v dobri družbi z Bibijem in Bojanom ter več kot dvajsetimi sošolci. Med njimi sta bila Vitja Rode (1925, Maribor), ki je postal župan Maribora v odraslih letih (1974-1978), in Ivan "Vanček" Kocmut (1926, Maribor-2009, Maribor), profesor arhitekture na mariborski univerzi in graditelj lepih poslopij po Mariboru in okolici. Po vojni sva z ženo večkrat obiskala Maribor in vsakokrat priredila banket za bivše sošolce. Prvi od teh, leta 1985, se je imenoval "45-letni kongres mladih Mariborčanov iz Vadnice".«

#### **5. Kateri šolski predmeti v osnovni šoli ste imeli najraje?**

»Najbolj zanimiv predmet za mene je bil zemljepis v tretjem razredu. Učitelj Ravtar nam je toliko povedal o celem svetu in nam pokazal v atlasu, kje so za nas do sedaj neznane države in območja kakor Abesinija (= danes Etiopija), Urugvaj, Sumatra in

Aljaska. To je bilo leta 1934 (pravilno 1935), ko je Mussolinijeva Italija napadla Abesinijo in slučajno, v trgovini, na drugi strani Trubarjeve ulice, so prodajali čokolade (za 1 dinar!), ki so bile napravljene na Hrvaškem in so se imenovale *Abesinski rat u slici*. Z vsakim ovitkom čokolade si namreč tudi dobil eno sliko vojne v Abesiniji.

Mariborska tovarna čokolade Mirim pri kolodvoru (= solastnik Gustav Hirsch, oče Margarete Stern) je prodajala čokolade (za 2 dinarja) imela v ovitku slike prebivalcev celega sveta. Mirim nam je tudi ponudil album, tako da smo si lahko shranili slike, in ko je album imel vse slike smo ga prinesli v tovarno Mirim, ki nam je dala čokoladno bombonjero za nagrado. V prostoru pod vsako sliko v albumu je bilo napisano kje in kako živi prebivalec, njegov jezik, hrana, narodna noša in druge zanimive stvari. Se spomnim, da je bila slika Ognjenozemljčana najbolj redka in kupili smo veliko čokolad v upanju, da bomo našli to sliko v ovitku. Meni je to končno uspelo in sem bil zelo ponosen da sem bil med prvimi v razredu, ki je dobil nagradne bombone od tovarne Mirim.

Prirodopis je tudi bil zame priljubljen predmet. Predmet je imel dva dela, botaničen in zoološki, kateri je bil bolj zanimiv, ker smo imeli knjigo polno slik živali po celem svetu, od orangutana do morskega psa. Včasih nam je učitelj pokazal filme o živalih, ki smo jih gledali z velikim zanimanjem. Pri botaničnih filmih smo pa dobro spali.«

## **6. Kje ste se naučili slovenskega jezika?**

»Starša sta prišla v Maribor iz Čehoslovaške in poleg češkega jezika sta govorila tudi nemško. Slovenščine nista nikoli popolnoma obvladala in z Ivanom in z menoj sta govorila nemško. Ko smo se leta 1932 preselili v Strossmayerjevo ulico sva se z Ivanom znašla med otroci, ki so govorili samo slovensko. Slovenščino sva se hitro naučila in ko sva se vpisala v Vadnico, Ivan v tretji razred, jaz v prvi, nisva imela težav z jezikom. Do danes sem Bojanu in Bibiju hvaležen, da sta me tako dobro pripravila za slovensko šolo. Ivan se je spoprijateljil s simpatično sosedo, Ljubo Založnik, in njun čas skupaj ga ni samo dobro pripravil za šolo, ampak tudi za spoznavanje ženskega spola.«

## **7. Kaj vam pomeni to, da še danes, po toliko letih poznate slovenski jezik?**

»Se sam čudim. Ampak ne tako zelo. Imam talent za jezike. Govorim angleško, francosko, nemško čisto dobro; slovenščino, italijanščino, srbohrvaščino in tudi ruščino, ampak slabo. Ruščino sem se učil na mornariški akademiji v Annapolisu in sem jo takrat čisto dobro obvladal. Zdaj nimam nobene vaje v ruščini, razen enkrat na mesec, ko grem k frizerju, ki prihaja iz Odeše (danes Ukrajina), in se malo pogovarjava v osnovnem jeziku.

Sem že omenil, da sva z bratom Ivanom stalno govorila po slovensko do leta 1959. Ko sem po vojni poiskal prijatelje in prijateljice iz Maribora, sem jim začel pisati in včasih tudi telefonirati in to še danes delam, ampak na žalost jih ni mnogo, ki so še živi. V Mariboru sem pred kratkim izgubil Vitja Rodeta; je postal zelo bolan in mislim da je žrtev »alzheimerja«, ker mi ne odgovarja več. Od petih bratov Škofic, je samo se Srečko ("Keko") pri življenju in midva sva stalno v kontaktu, tudi z njegovo hčerko, Alenko ("Mišo"), ki ga obišče vsak dan in se sprehajata - on v vozičku. Srečko je Bojanov starejši brat in je pred kratkim praznoval svoj 97. rojstni dan. K sreči oba tudi govorita angleško, tako da če se slučajno po telefonu slabo izražam v slovenščini, nadaljujemo v angleščini.

Torej, ko vprašaš, kaj mi pomeni, da še poznam slovenski jezik, ti moram povedati, da me to znanje veseli zelo, ZELO!!!«

## **8. Ste kot Judje lahko živeli v skladu z judovsko tradicijo? Kako so judovsko tradicijo sprejemali drugi ljudje?**

»Bom moral takoj omeniti, da moja družina, ki se je imenovala Loeb, ni bila zelo religiozna in pri nas ni bilo mnogo judovske tradicije. Za Ivana in za mene je bila glavna stvar, da ko so drugi imeli verouk, sva midva imela prosto uro in sva se "zadovoljila" s sladoledom ali z "indjančkom" pri Ilichu (še danes slaščičarna v Slovenski ulici), blizu kavarne Astorije. Če so nas sošolci vprašali ali imava verouk privatno, sva povedala da večkrat na leto pride dr. Lazar Roth (1877, Jelšava-1944, Auschwitz) iz Murske Sobote in se z drugimi židovskimi otroci učimo razne religiozne stvari. Še danes se spominjam kratke židovske molitve v hebrejščini, ki nas jo je dr. Roth naučil.

Kako so judovsko tradicijo sprejemali drugi ljudje je dobro vprašanje. Velik odstotek mariborskih meščanov je simpatiziral z Nemci, oziroma s hitlerjanci. Antisemitizem je obstajal, ampak do odprtega nasprotovanja ni prišlo. Seveda, mi smo odšli v jeseni leta 1940, in kakšne so bile razmere, ko so Nacisti okupirali Maribor in celo Jugoslavijo, so stvari o katerih smo samo čitali in ne pretrpeli. Boš moral profesorja Hajdinjaka vprašati kakšen je bil holokavst v Mariboru.

Zdaj pa še tole. Teden po *Anschlussu*, ko je Hitler vkorakal v Avstrijo z ogromno armado in priključil deželo Nemčiji, v februarju (= pravilno marca) leta 1938, nam je oče po večerji rekel naj ga poslušamo. Z velikim napetostjo smo ga poslušali. Rekel nam je, da kar se je zgodilo v Avstriji, se bo kmalu zgodilo tudi v Sloveniji. In kar se je zgodilo Židom na Dunaju in drugod, se bo zgodilo tudi v Sloveniji. Na Dunaju so nacisti razbili trgovine Židov in pregnali židovske družine v zapor. Od večine od njih ni bilo več ne sluha ne duha. Kako se bomo ubranili pred takšno usodo, je vprašal oče. In brez da bi mu odgovorili, je nadaljeval. Rekel nam je, da se bomo pokristjanili, da si bomo vzeli novi priimek, Larič, in da je že napravil prošnjo pri ameriškem konzulatu v Zagrebu za imigracijo v USA. Bil je res spreten, ker se je vse kar nam je povedal, zares zgodilo. Bili smo ena družina od mogoče desetih družin katerim je uspelo zapustiti Jugoslavijo pred nemško okupacijo. Na žalost nismo mogli rešiti tudi sorodnike na Češkem in na Dunaju - ki so vsi umrli v krematorijih koncentracijskih taborišč. Rosnerji so se rešili tako rekoč v zadnji minuti preko Albanije (= pravilno preko Madžarske, Romunije, Bolgarije in Turčije) v Palestino.«

## **9. Katere judovske praznike stre praznovali in kako?**

»Samo na dva se spominjam: roš hašana (novo leto, september/oktober) in jom kipur (post, september/oktober). Ker ni bilo aktivne sinagoge v Mariboru, smo se z družino Rosner (očeta sta bila partnerja v tovarnah Jugotekstil in Jugosvila) z avtom peljali v Gradec. Mene je to vedno veselilo ker, prvič sem sedel skupaj z lepo Lidijo Rosner in sem si želel, da bi vožnja v Gradec in nazaj čim bolj dolgo trajala, in drugič, ko smo končali v sinagogi, smo vedno šli v eno dobro restavracijo v Gradcu in si privoščili najboljše stvari, ki so nam jih nudili v obširnem meniju.«

## **10. Kakšen je vaš najlepši spomin iz Maribora iz časa, ko ste prebivali tu?**

**Se vam je zgodilo kaj takega, kar vas danes spravlja v dobro voljo, ko se spomnite na določen trenutek?**

»Eden od najlepših spominov je moj rojstni dan, ko sem dosegel, če se dobro spominjam, dvanajst let. Zbudil sem se in ko sem se skobacal iz postelje sem stopil na nekaj zelo velikega. Sem bolj natančno pogledal in sem videl, da je gramofon, ki sem si ga tako močno želel. Poleg škatle je bil zavoj in ko sem ga odprl sem našel nekaj plošč. Med njimi je bila plošča, ki sem jo takoj dal na gramofon in slišal lepo melodijo z ženskim glasom. Slišal sem priljubljeno melodijo in pesem *Ramona*. Sem ploščo zavrtel večkrat in potem tudi druge, med katerimi so bile *Jeepers Creepers* z Louisom Armstrongom in *A-Tisket A-Tasket* z Andrews Sisters. Bil sem, kakor se pri vas reče, v "sedmih nebesih". Ni bilo šole, ker je bila nedelja, in starši so povabili moje prijatelje na kosilo z menoj. Prišli so Bojan, Bibi, Vanček, Vitja in Drago Sobotkiewicz. Gramofon je seveda igral brez odmora, ko smo uživali dobre stvari: pečenko s krompirjem in solato in čokoladno torto, katero si je vsak privoščil več kot en kos in je zato hitro izginila. Brat Ivan se nam je pridružil za torto in mi čestital za rojstni dan z majhnim zavojem v katerem je bila knjiga Karla Maya *Žuti*.

To je lep spomin in ko mi pride na misel, slišim melodije in pesmi, ki sem jih takrat vrtel na prvem gramofonu.«

## **11. Kaj vam Maribor pomeni danes? Kolikokrat po vojni ste ga obiskali? Bi ga obiskali še danes, če bi imeli možnost?**

»Maribor je še vedno zelo važen in se ga spominjam z nostalgijo na lepe, vesele čase v moji mladosti. Leta 1984 sva bila z Dodo bila na smučanju v Val d'Isere, enem od najlepših in najboljših smučarskih krajev na svetu. Snega je bilo obilo, smučarske proge so bile izredne in hotel s kuhinjo, ki je bila med najboljšimi v Franciji. Samo veter ni bil predvidljiv in nekega dne je prišel vihar in smučanje ni bilo možno. Dodo je našla družbo za bridge (= igra s kartami) in jaz sem gledal televizijo in sicer olimpijado v Sarajevu. Program me je tako pritegnil, da sem sklenil, da bova na bodočih počitnicah smučala v Sloveniji.

Prihodnje leto sem pisal in telefoniral Bibiju v Ljubljani in Dragu v Maribor in skupaj smo napravili načrt za najin obisk po božiču 1985. Oba sta navdušeno sodelovala in najin obisk je bil nepozaben. Poleg smučanja s Kekom v Kranjski Gori, sva imela

odlične dni v Ljubljani, kjer sva uživala v hotelu Slon. Organizirali smo zabavo z mariborskimi Ljubljančani, ki jih je bilo z zakonci precej. Bilo nas je okoli 20 in poleg Bibija in Keka z ženama, so bili tudi drugi bivši Mariborčani, Buni Gnus, Marjanca Sekula z možem, Pavle, njena sestra Dušica z možem, Franci Prajs in celo profesor Jaro Dolar (1911, Maribor-1999, Maribor; sicer dolgoletni ravnatelj NUK), ki je bil eden od mojih učiteljev v Mariboru. Zabava, hrana in pijača, vzdušje in kamaraderija (= tovarištvo) so mi ostali v spominu, kakor da bi se vse to včeraj zgodilo.

Vse to se je v Mariboru ponovilo. Keko nas je tja peljal z avtom. Smučali smo na Pohorju in se potem vrnili v hotel Orel kjer je Drago Sobotkiewicz že vse pripravil za veliko zabavo. Tukaj nas je bilo okoli 30. Prinesel sem iz New Yorka povečano sliko, ki smo jo v tretjem razredu Vadnice napravili z učiteljem Ravtarjem. Sliko smo obesili na steno in se postavili pred njo za ponovne fotografije. Mariborski župan in sošolec iz Vadnice, Vitja Rode, je poskrbel za godbo in smo plesali in prepevali cel večer. Rekli so mi, da je to od Vadnice prva zabava našega razreda in so se mi zahvalili, da sem jim to ponudil - tako ganljivo je bilo srečanje. Še danes slišim "pevski zbor", ki je prepeval on obilici piva in vina *Šmentana muha* in *Tam čez jezero*.

Med poletom domov sva z Dodo sklenila, da bova zopet Slovenijo obiskala, saj je bil čas v Ljubljani in Mariboru tako neverjetno lep. Sam sem sklenil, da bom o tem nekaj napisal. Moja knjiga *Maribor Remembered (Maribor se spominja)* je izšla leta 1989. Je napol avtobiografska zgodba, ki je zanimala celo neko francosko filmsko podjetje. Hoteli so napraviti film z Robert Redfordom, pa na žalost niso imeli finančnih možnosti, da bi to napravili.

Z Dodo sva zopet obiskala Slovenijo v letih 1990, 1995 in 2002. Vsakokrat smo ponovili zabave v Ljubljani in v Mariboru ampak, moram priznati na žalost, da se je število udeležencev začelo zmanjševati. Sanjam o ponovnem obisku, ampak v najinih letih - oba imava težave s hojo, Dodo hodi s palico, jaz pa z vozičkom - se moreva zadovoljiti s sanjarjenjem.

Dragi Jakob,

zanima me, kaj misliš o mojih odgovorih, in če boš pokazal to kar sem napisal svojim sošolcem. Moram ti priznati, da mi je pisanje bilo zelo všeč, ker me je tako lepo spominjalo na pretekle čase in posebno na Maribor.«

## 7.5 ZAKLJUČKI IN MOJE MISLI O INTERVJUJIH

Zelo sem vesel, da so se vsi vprašani tako potrudili pri odgovorih in kar so mi povedali, mi pomeni zelo veliko. Iz intervjujev sem prebral, da so v Mariboru preživeli njihova najlepša leta življenja in da imajo Maribor v lepem spominu. Veliko mi že pomeni, da so sploh utegnili odgovoriti, saj kot je napisal g. Pavel Lavrič, iz več razlogov težko odgovarjajo. Videl sem, da so bili vsi navdušeni nad tem, da se v Mariboru še vedno zanimamo za njihovo kulturo in da nikoli niso bili pozabljeni. Z njihovimi odgovori sem spoznal širšo zgodovino Maribora, ugotovil pa sem, da kot otroci pravzaprav niti niso bili tako drugačni od nas. Podili so se za žogo, hodili na Mariborski otok,... Prav vsi so povedali, da so v šoli uživali in presenetilo me je tudi to, koliko stvari so se spomnili. Sam niti približno nisem pričakoval, da bodo njihovi odgovori tako globoki in obsežni. Opisali so vse vrste krajev, imen, njihovi spomini so bili prave zgodbe. Imam občutek, da bi o tem lahko napisal pravo knjigo. Vsi so bili ponosni nato, da so bili nekoč tukaj v Mariboru. Kar me je najbolj presenetilo, je njihovo znanje slovenskega jezika. Ker ga ne govorijo že več let, sem mislil, da ga bodo popolnoma pozabili, pa so prav vsi odgovore pisali v lepem slovenskem jeziku. Ugotovil sem tudi, da želijo, da bi njihove zgodbe slišalo več in več ljudi, saj mariborčani in Slovenci na splošno malo vemo o tem delu lastne zgodovine. Tudi sam, če ne bi pripravljaj raziskovalne naloge o Judih v Mariboru v predvojnih letih, ne bi vedel, kakšne pomembne stvari imajo za sporočiti. Seveda bi vse te zgodbe težko delili z nami v živo, saj živijo v oddaljenih deželah in prav tako se verjetno vseh teh stvari morda ne bi spomnili med bežnim srečanjem. Ko pa so imeli nekaj časa, da sedejo za računalnik in razmislijo o odgovorih, so lahko tudi sami obudili spomine o njihovi mladosti. Mislim, da so tudi sami bili veseli, da so se lahko spomnili na te trenutke sreče in so prav gotovo pri pisanju uživali. Zelo me navdušuje njihova vztrajnost, saj so veliko potovali in spoznavali nove jezike in kulture. Ne zdijo se zagrenjeni, četudi so doživeli in na srečo preživeli vojno. Preživeli so težke trenutke, a danes o dogajanjih in življenju kljub temu pišejo vedro in optimistično. Če bi lahko, bi celo z veseljem še enkrat obiskali svoj Maribor! Skozi njihovo pričevanje je predvojni Maribor oživel in se zdi, da sploh ni minilo toliko let o opisanih dogodkih. Pravzaprav sem začutil, kot da opisujejo današnji trenutek. Intervjuji so kot živa vez med takrat in danes, kot da se je čas ustavil. Kot da obstaja en čas in eno mesto. To se mi je zelo vtisnilo v zavest.

Moja naloga je, da njihove misli predam drugim ljudem. Zelo malo ljudi ve, kaj se je tukaj v Mariboru dogajalo pred, med in po vojnama in mislim, da še vedno premalo. G. Pavel je napisal, da upa, da bom njegov zapis predal mojim sošolcem. Ko sem to prebral sem vedel, da bi rad, da njegove zgodbe sliši čim več ljudi in prav to je moj cilj. Čim več ljudi je treba seznaniti z našo zgodovino, čim več ljudi mora spoznati, kaj so predstavljali Judje tukaj v Mariboru. Judov, ki so v 20. stoletju živeli v Mariboru in še živijo je zelo malo, prav tako pa so že starejši, zato sami težko ljudi seznanjajo z zgodbami njihovih let v Maribor. Zato ravno so bili prav vsi trije veseli, da se zanimam za takšne stvari in, da bo tako njihove zgodbe slišalo še več ljudi.

Iz intervjujev sem se veliko naučil. Naprimer, da nikoli nesmeš obupati in da neglede na težko situacijo (V tem primeru vojna) moraš ohraniti optimizem. Vprašani Pavel Lavrič, Lidija Rosner in Margareta Stern so že zelo stari. Verjetno jim je težko že vstati iz postelje. Čeprav jih še nikoli nisem videl, pa vem, da vsako stvar delajo z nasmeškom. Že iz njihovih odgovorov sem spoznal, da so optimisti. Verjetno bi me lahko zavrnili. Lahko bi mi odgovorili le z kratkimi vprašanji. PA so se vseeno, kljub vsem tegobam in težavam, ki jih dajejo potrudili in mi vrnili odlične, dolge in poučne odgovore. To ima zame velik pomen.

## 8 DRUŽBENA ODGOVORNOST

---

S svojim izdelkom bi rad tiste, ki ga bodo prebrali poučil, da so Judje pomemben del naše mestne zgodovine, ki ga ne smemo pozabiti. Želel bi tudi, da bi lahko vsi učenci in ostali vedeli, kaj se je dogajalo v našem mestu, preden smo mi prišli na svet, katere pomembne osebnosti so pomagale oblikovati Maribor v takšnega, kot je danes. Prav tako želim s svojim delom mojim vrstnikom pokazati, da ni pomembno kakšne verske pripadnosti ali narodnosti je oseba, pomembno je, da lahko s svojim znanjem, voljo in trdim delom veliko pripomore k napredku. Prav sedaj, v našem sodobnem času, ko se soočamo z globalizacijo in migracijami, je to še kako zelo aktualna tema. Mladi smo tisti, ki moramo znati prepoznati pomembne vrednote v življenju in se truditi, da človekove pravice ne bodo nikoli več tako kršene kot so bile v preteklosti.

Z učno uro na prostem sem želel pokazati in dokazati, da je lahko učenje tudi zabavno, in da učenje ni le sedenje za knjigo za šolsko klopjo. Hkrati želim doseči večjo ozaveščenost o zgodovini mesta Maribor, o tistih posameznikih, ki jih današnji meščani ne poznajo.

## 9 ZAKLJUČEK

---

Ob koncu te naloge imam občutek, da sem prišel na konec dolgega potovanja po zgodovini Maribora. Raziskovati sem se odločil temo, ki učencem v šoli ni tako dobro poznana in tudi sam o njej pred pisanjem naloge nisem prav veliko vedel. Spoznal sem, da je svet veliko več kot sedanost in šolske knjige. Ko sem preučeval zapise in zgodbe o Judih v Mariboru, sem spoznal kako pogumni in vestni so bili ti ljudje. Bili so tako daleč od doma in slabo so poznali jezik. Pa so bili vseeno vztrajni in pogumni, da se niso predali in so nadaljevali svojo pot. Bili so pomemben dejavnik pri razvoju Maribora v veliko industrijsko mesto. Bili so lastniki tovarn, poslovodje, trgovci, prebivalcem mesta Maribor so s svojim delovanjem ponujali delovna mesta. Čeprav so bili nekateri priseljenci in niso poznali niti jezika, so še vedno ostali zvesti in veliko število Judov je med vojnama tudi umrlo. Ob začetku druge svetovne vojne so bili preganjani, a so še vedno ohranjali upanje in se niso predali. Zelo zanimivo pa se mi zdi tudi, da Judje, ki so živeli v Mariboru in se potem preselili drugam, še vedno poznajo naš jezik.

Ko sem naredil učno uro z učenci sem pri preverjanju predznanja ugotovil, da je to res tema, ki otrokom ni dobro poznana. Prav zato se mi zdi pomembno, da bi se več otrok moralo seznaniti s to temo. Ker se je ne naučimo v šoli, vedo o Judih v Mariboru nekaj le tisti, ki so morda to izvedeli v oddajah, revijah, od drugih ljudi,... Zato je torej znanje otrok o tej temi odvisno predvsem od splošne razgledanosti in zanimanja. Zagotovo pa mislim, da bi morali to temo vključiti v učni načrt, saj je poučna, zanimiva in iz nje sem se tudi sam veliko naučil. Ker vem, da bodo morda to nalogo brali tudi učenci in drugi, mislim, da je potrebno omeniti, da je pomembno, da znamo stvari preveriti in si o njih ustvariti svoje mnenje. Raziskovalec je tisti, ki preuči zadeve. Tisti, ki ni zadovoljen le s tistim, kar spozna v šoli, temveč raziskuje vse okoli sebe in se spusti v vsako podrobnost. Zato sem s to nalogo tudi hotel spomniti ljudi na posameznike, ki so oblikovali Maribor, takšen, kot je danes.

To je bila moja prva raziskovalna naloga, zato sem verjetno naredil nekaj napak, ki pa jih bom poskušal popraviti pri nadaljnjem raziskovanju. Delo z otroki mi je novo, saj sem tudi sam še učenec. Izkusiti vlogo učitelja je bilo zanimivo, ugotovil pa sem, da niti približno ni lahko. Na učno uro je treba biti popolnoma pripravljen, prav tako pa na vsa vprašanja, ki ti jih bodo učenci morebiti postavili. Vesel sem, da sem imel

priložnost večkrat obiskati Sinagogo v Mariboru in sodelovati z gospodom Hajdinjakom. Na začetku te raziskovalne naloge sem imel tudi idejo, da bi obiskal Pokrajinski muzej, žal pa mi to ni uspelo. Vseeno pa vem, da sem se pri raziskovanju in pisanju naloge veliko naučil in upam, da so se veliko naučili tudi učenci na učni uri, prav tako pa vsi, ki bodo to nalogo brali.

V zgodovini lahko vidimo, da so bili pomembni znanstveniki in raziskovalci, ne tisti, ki so imeli velike ideje in jih zadržali zase, temveč tisti, ki so se borili, da bi te ideje videli še drugi. Tisti, ki niso popustili niti takrat, ko so jih drugi zatirali in jim niso verjeli. S trdim delom se pride daleč, še dlje pa z vztrajnostjo.

Mi se moramo potruditi, da se kaj takšnega, kot se je zgodilo Judom zaradi nacizma, več ne ponovi, če pa se, pa poskrbimo, da stopimo na plano in povemo, da se ne strinjamo s tem. Vsak človek je enakovreden, to je treba razumeti in spoštovati.

## 10 LITERATURA IN VIRI

---

Gradivo B. Hajdinjaka. Od Iserlajna do Rosnerja – judovska dediščina Maribora.

Hajdinjak, B. (2012). Holokavst med Jadranskim in Balkanskim morjem. Družini Singer in Kohnstein iz Maribora. V Šumi, I. in Starman, H. (Ur.), *Slovenski Judje: Zgodovina in Holokavst* (str.133-240). Maribor: Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor.

Kuzmič, F. (2016). Judje so si pred nacizmom življenje poskušali reševati na različne načine, V Podberšek, R. in Bedrač, M. (Ur.), *Slovenski Judje, zgodovina in holokavst* V (str. 40-50). Maribor: Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor.

Lamprecht, G. (2016). Uničenje judovske skupnosti na avstrijskem Štajerskem, 1938-1940. V Podbrešič, R. in Bedrač, M. (Ur.), *Slovenski Judje: Zgodovina in holokavst* V (str. 28-40). Maribor: Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor.

Maribor skozi stoletja. Razprave 1. (1991) Maribor: Založba Obzorja.

Mirnik, R. (2014). Judovski podjetnik Franz Mautner. V Lešnik, N. in Toš, M. (Ur.) *Slovenski Judje: Zgodovina in Holokavst III* (str. 13-40). Maribor: Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor.

Slovenska kronika XX. stoletja. (1995) Ljubljana: Nova revija, str. 243.

Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije : 1848-1992. (2005). Ljubljana: Mladinska knjiga.

Toš, M. (2012). Judje na Štajerskem do druge svetovne vojne. V Šumi, I. in Starman, H. (Ur.) *Slovenski Judje, zgodovina in holokavst* (str. 29-48). Maribor: Center judovske kulturne dediščine Sinagoga.

Slikovno in filmsko gradivo je pridobljeno iz:

- Osebnega gradiva g. Hajdinjaka, Maribor pred II. sv. vojno v spominu mariborskih Judovskih učencev (20.XII.2018).pdf.
- Marko Rosner. Pridobljeno 5. 2. 2019 na <http://www.popotnikvcasu.si/rosner03/>.
- Lidija Rosner. Pridobljeno 5. 2. 2019 <https://www.pressreader.com/>.
- Klara Kukovec. Pridobljeno 5. 2. 2019 <http://www.dokumentarci.si/portfolio-item/klara-kukovec/>.